

An abstract graphic at the top of the cover consists of overlapping, semi-transparent geometric shapes in various colors including yellow, red, blue, green, orange, purple, and pink. The shapes are arranged in a complex, non-repeating pattern.

ISBN 978-9949-461-65-3

Mõtisklusi sotsiaaltööst

AJAKIRJA SOTSIAALTÖÖ ARTIKLITE KOGUMIK

Jean Pierre Wilken

Hans van Ewijk

AJAKIRJA SOTSIAALTÖÖ ARTIKLITE KOGUMIK

Jean Pierre Wilken
Hans van Ewijk

MÕTISKLUSI SOTSIAALTÖÖST

Jean Pierre Wilken, Hans van Ewijk
Mõtisklusi sotsiaaltööst. Ajakirja Sotsiaaltöö artiklite kogumik

Toimetanud: Marju Selg ja ajakirja Sotsiaaltöö toimetus
Tõlkinud: Inga Mölder, Kristi Raffai
Küljendanud ja trükkinud: Atlex AS

ISBN 978-9949-461-65-3 (trükis)
ISBN 978-9949-461-66-0 (pdf)

Ajakiri Sotsiaaltöö
Tervise Arengu Instituut
Hiiu 42, 11619 Tallinn
Tel (+372) 659 3931, e-post ajakiri@tai.ee
www.tai.ee/sotsiaalto

Autoriõigused: Tervise Arengu Instituut ja autorid

Väljaandja: Tervise Arengu Instituut
Tallinn, 2016

Sisukord

Saateks	4
Sissejuhatus	
Hans van Ewijk, Jean Pierre Wilken	5
Hea sotsiaaltöötaja on tark inimene	
Hans van Ewijk	7
Sotsiaaltöötaja kodanikuühiskonnas	
Jean Pierre Wilken	9
Sotsiaaltöö teadmus	
Hans van Ewijk	12
Normatiivse professionaliseerumise väljakutsed	
Hans van Ewijk	15
Oma praktika kujundamine	
Sotsiaaltöötaja on oma ala meister	
Jean Pierre Wilken	17
Hea praktika	
Sotsiaaltöö kui abistava elukutse eetilised alused	
Jean Pierre Wilken	20
Sidemeid loov elukutse	
Hans van Ewijk	23
Puudega inimene kui kodanik ja tema õigused	
Jean Pierre Wilken	26
Sotsiaaltöötajate juhtimine	
Hans van Ewijk	29
Teadmusloome sotsiaaltöös	
Jean Pierre Wilken	32
Vajadus uurivate sotsiaaltöötajate järele	
Hans van Ewijk	37
Sotsiaaltöö tulevik	
Jean-Pierre Wilken, Hans van Ewijk	40
Viidatud allikad	42

Saateks

Selles kogumikus käsitlevad hollandi sotsiaaltööteadlased Jean Pierre Wilken ja Hans van Ewijk sotsiaaltöö olulisi küsimusi, mis on kõneaineks Euroopas ja kogu maailmas ning mis on äratuntavad ka Eesti sotsiaaltöö praktikas. Autorid püüavad nende teemade ja suundumuste olemust avada paarileheküljelistes artiklites.

Jean Pierre Wilken on Tallinna ülikooli külalisprofessor alates 2013. aastast ja Utrechti rakenduskõrgkooli professor ning Hans van Ewijk on Tartu ülikooli külalisprofessor alates 2006. aastast ja emeriitprofessor nii Utrechti humanitaarteaduste ülikoolis kui ka Utrechti rakenduskõrgkoolis.

Kogumiku artiklid on ilmunud ajakirjas Sotsiaaltöö aastatel 2013–2015 rubriigis „Peegeldusi Euroopast”, hilisema nimetusega „Peegeldusi maailmast”. Sotsiaaltöö on 1997. aastast ilmuv erialane ajakiri, mis aitab kaasa Eesti sotsiaalvaldkonna arendamisest huvitatud praktikute, teadlaste, ekspertide ja poliitikakujundajate koostöövõrgustiku toimimisele.

Sissejuhatus

Hans van Ewijk, Jean Pierre Wilken

Pika ja põneva ajaloo jooksul on Eestit valitsenud sakslased, venelased, taanlased ja rootslased. Lähiajalos heideti kõrvale Nõukogude süsteem, et väga kiiresti omaks võtta neoliberalism, täiendatuna Skandinaavia sotsiaaldemokraatlike elementidega. Sotsiaaltöö tuli eelmise sajandi üheksakümnendatel üles ehitada praktiliselt nullist, seda peamiselt ülikoolides tegutsevate psühholoogide ja pedagoogide eestvedamisel. Oleme veendunud, et sotsiaaltöö õpetamine kõrgkoolides ja õppimine praktikast paneb aluse uue sotsiaaltöötajate põlvkonna kujunemisele.

Kahe aasta jooksul oleme ajakirjas Sotsiaaltöö avaldanud kaksteist artiklit tänapäevase sotsiaaltöö eri tahkudest. Meil on hea meel, et need artiklid on nüüd koondatud ühte väljaandesse.

Sarja ja nüüdseks ka kogumiku eesmärk on juhtida tähelepanu sotsiaaltööle kui akadeemilisele distsipliinile ja professionaalsele tegevusalale, silmas pidades rahvusvahelist mõõdet. Sotsiaaltöös on arvukalt erinevaid vaateid ja arvamusi, sestap tunnistame kohe alguses, et meie kirjutistes annavad tooni meie endi isiklikud ja professionaalsed seisukohad.

Sotsiaaltöö põhineb sotsiaalsel õiglusel ja inimõigustel, täpsemalt laste, puuetega inimeste, aga ka sundklientide ja vangistatud isikute õiguste austamisel. See tähendab tunnustada inimese õigust autonoomiale, osalusele ja kaitstusele diskrimineerimise eest. Näeme sotsiaaltööd teadusel põhineva elukutsena. Sotsiaaltööl on oma teooria, praktika ja teadmus¹. Sotsiaaltöötaja ühendab oma töös sotsiaaltööuurimusest ja sotsiaalteadustest saadud teoreetilised teadmised ning praktilise tarkuse. Peamine eesmärk on toetada inimesi nende sotsiaalses toimimises ja ühiskonnaelus osalemises.

Kogu oma tööelu vältel õpib sotsiaaltöötaja kogemusest. Sotsiaaltöötajat võib võrrelda kunstnikuga, kes alles oma töö käigus omandab meisterlikkuse. Sotsiaaltöötaja sõltub oma töös sotsiaalse keskkonna võimalustest ja nende inimeste võimetest, mõistmisest ning tahtest, kellega ta tegeleb. Seepärast on üliolulised usaldus, usaldusväärsus ja suhtlemisoskus. Kõige haavatavamate inimeste toetamine keerukates

¹ Teadmus on teadmine laias tähenduses, mis sisaldab eneses nii teadmise abstraktset-teoreetilist kui ka praktilist aspekti – toim.

eluolukordades teeb sotsiaaltöö pigem ettearvamatuks, mistõttu enamasti ei piisa ettekirjutatud tööviisidest. Sotsiaaltöötaja vajab poliitikaid ja juhtimist, mis teda toetavad ja usaldavad. Professionaalidena on neil kohustus tegutseda üldsuse hüveks, võttes alati lähtepunktiks abivajava inimese või inimrühma huvid.

Täpsustame seda vaatenurka mitmes käesoleva kogumiku artiklis.

Välismaa külalisprofessoritena, kes tegutsevad aktiivselt eri riikides ja Euroopa võrgustikes, toome sotsiaaltöösse rahvusvahelise vaate. Kirjutame arutlevas stiilis meie ülipõneva tegevusala eri tahkudest. Käsitleme teadmust, kutsetööd ja sotsiaaltöö professionaliseerumist, lähtumist inimõigustes; kirjeldame hea praktika elemente, tegutsemist kodanikuühiskonnas ja uurimisvajadust.

Artiklid rajanevad lisaks autorite publikatsioonidele veel paljudel teistel allikatel. Olulisemad allikad on loetletud kogumiku lõpus.

Hea sotsiaaltöötaja on tark inimene

Hans van Ewijk

Tõenduspõhist sotsiaaltööd kritiseerivas artiklis ütleb Malcolm Payne otse: „Ma väidan siinkohal, et praegustes tingimuses vajab sotsiaaltöö praktika pigem laia profiiliga *tarka inimest*, kes oleks võimeline teadmisi vahendama ja nende üle arutlema, mitte sellist, kes järgib rangelt uurimistõenditel põhinevaid jäiku ettekirjutusi” (2009, 81). See peegeldab hästi Euroopas valitsevat suundumust: naastakse laia profiiliga üld-sotsiaaltöötaja juurde, kes ei keskendu sekkumistele ja teenustele, vaid pigem nende inimeste juhendamisele ja toetamisele, kellel on raskusi postmodernses ühiskonnas osalemisel ja oma elu korraldamisel.

Prantsusmaal arutatakse, kas me ikka veel vajame kitsalt sotsiaaltööle spetsialiseerunud asjatundjat või pigem „sotsiaalset sekkujat”, kes võib isegi olla teistsuguse professionaalse taustaga (Erath ja Littlechild 2009). Hollandis võib märgata, et poliitikakujundajatel ja sotsiaaltöö ekspertidel on soov laiendada sotsiaaltöö kui professioni tegevusulatust ja muuta see veelgi üldisemaks. Sotsiaaltöötaja sarnaneb väga Donald Schöni kirjeldatud „soos sumpajaga” (ingl *swamp worker*, 1983, 42–43), kellel tuleb teha rasket tööd keerukates olukordades, ilma et oleks käepäraseid valmislahendusi. Schöni arvates peaksime loobuma hierarhias kõrgemal oleva ekspert-professionaali positsioonist ning saama kaaskodanik-professionaaliks, kes otsib lahendusi ja võitleb olukorra parandamise eest käsikäes abi vajavate inimestega (1983, 340–343). Vajadused võivad olla materiaalsed – saada tööd, rahalist toetust, vabaneda võlgadest – või mittemateriaalsed, nagu lapsi paremini kasvatada, tulla toime terviseprobleemiga, sõltuvusega, argielu muredega.

Sotsiaaltöötaja on professionaalne sõber

Bill Jordan räägib sotsiaaltöötajast kui täiuslikust sõbrast (1984, 26), mina aga nimetan teda professionaalseks sõbraks – olen õppinud seda Rootsi teadlastelt (van Ewijk 2012; Berggren 2010). Professionaalse sõbra mõistet on mõnikord valesti tõlgendatud; siinses kontekstis rõhutab see, et sotsiaaltöötaja peab olema väga professionaalne oma teadmistelt ja oskustelt, kuid samas ka inimesele lähedal

ja usaldusväärne. Tsiteerides Payne'i: „Vastata sotsiaalsetele raskustele targa inimesena – selles seisnebki sotsiaaltöö” (2009, 82). Payne räägib meisterlikkusest, vaiketeadmistest ja improviseerimisest. Sotsiaaltöös on ühendatud asjatundlikkus, suhtlemine ning mõistmise ja õigesti tegutsemise kunst. Sotsiaaltööle on iseloomulik, et suurem osa tööst toimub ainulaadsetes tingimustes, kus toimuvat on väga raske ette näha. Ühelt poolt on sotsiaaltöö profession ülimalt pragmaatiline, kuid see nõuab ka suurepäraseid võimeid ja omadusi, et saavutada side klientidega, teha kindlaks probleem ning leida väljapääs tihti väga segasest olukorrast, millesse kliendid on sattunud. Sotsiaaltöötaja on vahendajaks sotsiaalpoliitika ja klientide olukorra vahel, klientide ning institutsioonide ja süsteemide vahel ning kliendi ja tema sotsiaalsete keskkondade, nagu pere, töökoha, noortegrupi või naabruskonna vahel.

Kolm sotsiaaltöötajat mõjutavat tegurit

Piltlikult väljendudes tegutseb sotsiaaltöötaja kolmnurgas, mille nurkadeks on talle esitatavad nõudmised ja ootused, olukordade keerukus ning tema kompetentsus (Noordegraaf 2009). Ühiskond ja tihti ka kliendid nõuavad sotsiaaltöötajalt, et ta teeks midagi, isegi kui lahendusi pole käepärast ja olukorra paranemist on raske eeldada (*ibid.*) – ning et ta teeks seda tulemuslikult, kulutõhusalt, nõuetekohaselt, parima tõenduse põhjal ja parimat sekkumisviisi kasutades lühikese aja jooksul (Sheldon ja Macdonald 2009). Keerukus on tavaline olukord – nii inimeses endas kui ka teda ümbritsevas maailmas. Keerukuse lihtsustamisest ei ole suurt kasu, kuna keerukal olukorral ei ole ainult üks põhjus ega ka üks lihtne lahendus. Olukorra keerukus moodustub mustritest ja kaosest, ning et sellega toime tulla, peab sotsiaaltöötaja seda endale tunnistama ja sellega arvestama. Kolmas nurk, kompetentsus tähendab vaiketeadmisi, reflektiivsust ja meisterlikkust tegutseda keerukates oludes ning vastata nõudmistele asjakohaselt. Kui nõudmised kasvavad ja olukorrad muutuvad keerukamaks, peab ka sotsiaaltöötaja oma kompetentsust tõstma. Seetõttu „rõhutatakse tänapäevases sotsiaaltöö arutelus, et vaja on uurimismeelset ja reflektiivset praktikut, kes on varustatud laialdaste teaduslike teadmistega olukordade seletamiseks” (Otto jt 2009, 11).

See laia profiiliga tark professionaal, kes tegutseb keerukates eluolukordades eesmärgiga neid parandada, erineb nõustajast, kes rakendab enamasti teatud teraapiasuunda, mis järgib enam-vähem kindlalt juhiseid, lähtub diagnoosist ja võimalusel tõendustest ning toimib kindlates ajalistes ja ruumilistes piirides ning kindlas sekkumiskontekstis.

Sotsiaaltöötaja kodanikuühiskonnas

Jean Pierre Wilken

Uus aeg nõuab uutmoodi spetsialiste. Sotsiaaltöö kutseala on uue identiteedi otsinguil. See on suurel määral reaktsioon valitsuste eelarvekärbetele, mida on tehtud majandussurutise tõttu. Kuna avalikku raha on vähem, tõmmatakse kokku ka professionaalset hoolekannet. Ressursside suunamine ja vastutavus (ingl *accountability*) muutuvad üha olulisemaks, mis omakorda sunnib panema enam rõhku sotsiaalsete sekkumiste tõhususe tõendamisele.

Teine suundumus on healuriigi üleminek osalusriigiks, mis juhindub kodanikuühiskonna ideedest. Professionaalne abi ei ole enam enesestmõistetav. Eeldatakse, et ühiskonna liikmed kannavad hoold iseenda eest ja aitavad ka teisi. Ainult siis, kui eneseabist ja vastastikusest abistamisest enam ei piisa, tuleb mängu professionaalne hoolekanne. Tervishoiu- ja sotsiaalsüsteem pakub professionaalset abi ainult juhul, kui muud võimalust ei ole, kui inimene või tema sotsiaalne võrgustik ei suuda iseseisvalt probleeme lahendada.

Huvitaval kombel seostub see suundumus esimesega: valitsused saavad kasutada kodanikuühiskonna arengut eelarvekärbete õigustamiseks. Uue haldusjuhtimise (ingl *New Public Management*) hulka kuuluvast poliitikast, mis alates 1980. aastatest taotleb suuremat tõhusust sotsiaal-, tervishoiu- ja haridussektoris, kasutatakse tänapäeval kodanikuühiskonna ideed tihti kulutuste kärpimiseks (Pollitt ja Bouckaert 2004).

Tänapäeva sotsiaaltöö ülesanne on taaselustada kogukondasid

Sotsiaaltöö kui kutseala peab tegelema nende arengusuundadega, ning neid võib pidada nii ohuks kui ka väljakutseks. Kahtlemata ohustab kulutuste ulatuslik kärpimine töö kvaliteeti. Teisest küljest pakub see sotsiaaltööle võimaluse enda ümberseadistamiseks, mis võib viia uue ja tugevama identiteedini. See on võimalus vabaneda vanadest praktikatest, näiteks sellistest toimimisviisidest, mis põhinevad inimese eest *hoolitsemise*, mitte *üheskoos hoolitsemise* ideel. Hoolitsemine inimese eest sümboliseerib sotsiaaltöötajat, kes peab oma ülesandeks probleemide lahendamist oma teadmiste ja tegevuse abil. Üheskoos hoolitsemine tähendab korraldusliku toe pakkumist inimestele

ja kogukondadele selleks, et nad leiaksid ise lahendused ja kasutaksid enda tugevusi. See mõiste haakub nii arusaamaga *heast abistamisest* inimese seisukohalt (Wilken 2010) kui ka arusaamadega kodanikuühiskonnast.

Kodanikuühiskonda määratletakse kui ühiskonna ala, kus toimub kodanikualgatuslik tegevus (Knight jt 2002). See on keskkond, kus ühiskonna liikmed tulevad vabatahtlikult kokku kas siis ametlikele või mitteametlikele kogunemistele, rühmadesse, ühingutesse ja organisatsioonidesse, et osaleda avalikus elus. Ülemaailmne kodanikuühenduste liit CIVICUS räägib sellest kui „tegevusväljast, mis asub väljaspool perekonda, riiki ja turgu, ja kus inimesed liituvad ühiste huvide edendamiseks” (CIVICUS 2005). Teoorias on selle institutsionaalsed vormid riigi ja turu omadest erinevad, kuid praktikas on riigi, kodanikuühiskonna ja turu vahelised piirid tihti ebaselged. Üldiselt kätkeb kodanikuühiskond mitmesuguseid tegevusvorme, mis erinevad ametlikkuse, iseseisvuse ja võimu poolest. Kodanikuühiskond koosneb enamasti sellistest organisatsioonidest nagu registreeritud heategevusfondid, valitsusvälised organisatsioonid, kogukonna seltsingud, naisorganisatsioonid, usuorganisatsioonid, erialaliidud, ametiühingud, eneseabirühmad, ühiskondlikud liikumised, huvikaitsegrupid ja -liidud.

Leian, et kodanikuühiskonna idee tähendab katset kogukondasid taaselustada ja soodustada sotsiaalsete võrgustike teket, kus inimesed saaksid koos tegutseda ning üksteist toetada. See on kooskõlas võimestamise ja kogukonna arendamise ideedega. CIVICUS peab end ühiskondlikuks liikumiseks, mis edendab kogukondi, kus on „teadlikud, innustunud ja pühendunud kodanikud, kes tegelevad aktiivselt inimkonna ees seisvate väljakutsetega” (CIVICUS 2005). Kodanikuühiskonda mõistetakse ka kui tegevusvälja, kus iga kodanik võimestub ja kus arendatakse oskusi, mis on hädavajalikud võimu demokraatlikuks jagamiseks, läbiraakimisteks ja kollektiivseks tegutsemiseks (Diamond 1994).

Sotsiaaltöö võib asuda selle tegevusvälja keskmes, kuid peab samas olema seotud ka riigi ja turuga. Sotsiaaltöö võib otsustada, kas lasta end voolul kanda või võtta selge positsioon.

Hooliva kogukonna võimalikkusest

Minu arvates on professionaalne sotsiaaltöö meie ühiskonna kvaliteedi hädavajalik tugisammas. Väidan seda mitte ainult seetõttu, et olen ise sotsiaalala professionaal, vaid ka sellepärast, et uuringute andmetel ei ole postmodernsed ühiskonnad üldiselt võimelised pakkuma piisavalt ja soovitud kvaliteediga *kogukondlikku hoolitsust*, mis kataks kõigi kogukonnaliikmete vajadusi. Mitmed arengud näivad töötavat hoolivama kogukonna vastu: vananev elanikkond, rohkem krooniliste haigustega inimesi, suuremad vahemaad sugulaste vahel mobiilse eluviisi tõttu ning surve töötada rohkem ja kauem, mis jätab vähem aega vabatahtlikuks tegevuseks (Cameron ja Moss 2007). Täiesti isetoimiv hooliv kogukond on utoopiline ideaal. Kuid *hoolivam* kogukond,

mis oleks tagasitee individualistlikust ühiskonnast kogukonna poole selle sõna algses tähenduses koos elamise, ühiste huvide ja üksteise toetamisega, on kindlasti teostatav. Seda näitavad ka arvukad kohalikud algatused mitmetes naabruskondades ning kultuurilistes ja usulistes kogukondades. Sotsiaaltöötajad võivad palju ära teha erisuguste hoolivate kogukondade arengu ja kestlikkuse toetamiseks, pöörates erilist tähelepanu haavatavate inimeste sidumisele kogukonnaga.

Sotsiaaltöö teadmus

Hans van Ewijk

Enamik sotsiaaltöötajaid peab oma elukutset abistavaks professioniks, milles on ühendatud eri valdkondade teadmised. Tõepoolest on sotsiaaltöös vaja lõimida eri valdkondade teadmisi ja oskusi, kuid see toimub kindlas raamistikus. Sotsiaaltööl on oma tuum, professioni keskmes on mõisteraamistik ehk sotsiaaltöö teooria.

Sotsiaaltöö tuumaks on sotsiaalne mudel

Tuumaks on sotsiaalne mudel, mis on vastukaaluks meditsiinilisele ja juriidilisele mudelile. Sotsiaalne mudel lähtub sotsiaalsest vaatest, mis näeb inimesi sotsiaalsestena, ühiskonnas ning kogukondades osalejatena. Sotsiaaltöö toetab inimesi nende sotsiaalses toimimises ja suhtluses ning osalemises ühiskonnas, tööturul, hariduses ning perekonna ja kogukonna elus. Põhitegevuseks on toimetulek argieluga, sotsiaalse toimimise toetamine. Rõhku ei panda mitte tervendamisele, vaid toetamisele; mitte ravile, vaid juhendamisele; mitte teraapiale, vaid innustamisele ja rehabilitatsioonile. Sotsiaalne mudel on rajatud kindlale teadmiste kogumile, mida nimetatakse teadmuseks. See teadmus ei ole kitsalt määratletud, vaid on lai ja hõlmav, tulvil erinevaid praktikaid, teooriaid, oskusi ja mõtisklusi, kuid tervikuna siiski hästi hoomatav.

Olles kohtunud sotsiaaltöötajatega üle kogu maailma, olen tähele pannud, kui kerge on meil üksteisest aru saada, leida ühisosa ja tunda ära sotsiaaltöö ning sotsiaaltöötajate eriline olemus. Malcolm Payne nimetab sotsiaaltööd väga paljusid erisuguseid ameteid katvaks *vihmavarjaks* (2005). Vihmavari on hea võrdkuju, kuid Hollandis asendasime vihmavarju *puuga*. Puu osutab, et kõigil sotsiaalsel elukutsetel on sama *tüvi* ja samad *juured*. Puu *harud* on pelgalt sama põhiteadmuse eri ilmingud.

Sotsiaaltöö teadmuse seitse akent

Hollandi kõrgkoolides püüame lõimida eri teed läinud õppekavad üheks laiemaks ja rikkamaks sotsiaalsete praktikate ja elukutsete valdkonnaks. Millest aga sageli vajaka jääb, on terviklik ja kõikehõlmav sotsiaaltöö teooria ning teadmus, mis muudaks sotsiaaltöö *tüve* ja *juured* sitkemaks ja tugevamaks. Oma ühes varasemas kirjutises soovitasin sotsiaaltöö teadmuse kirjeldamiseks *seitset akent* (van Ewijk 2010), mis võeti aluseks sotsiaaltöötajate ja sotsiaaltöö tudengite jaoks mõeldud

avatud internetirakendusele Hollandis. Rakenduse töötas välja riiklik sotsiaalse innovatsiooni instituut Movisie koostöös sotsiaaltöö professoritega peaaegu kõigist sotsiaaltööd õpetavatest kõrgkoolidest. Tutvustan lühidalt neid seitset akent.

1. Tegevusvaldkonna määramine

See *aken* uurib sotsiaaltöö tegevusvaldkonda: mis selle juurde kuulub, selle nimetus(ed), määratlused, põhiülesanded, ajalugu, koht ühiskonnas. *Aken* uurib sotsiaaltöö tegevusvälja, lähtudes Bourdieu väljateooriast: väli kui üksteisest sõltuvate toimijate ja interaktsioonide tervik ühise diskursuse sees, sealhulgas seosed teiste väljadega (1984). Sotsiaaltöös toob see esile rikka, urbse ja ähmaste piiridega välja, millel on ometigi väga hästi äratuntavad põhialused ja tunnused (van Lanen 2013).

2. Teooriad

Sotsiaaltöö ammutab teadmisi distsipliinide ringist, millesse kuuluvad sotsioloogia, psühholoogia, sotsiaalpoliitika, tervishoid, õigus, haldus, sotsiaalpedagoogika, filosoofia, ajalugu ja antropoloogia. Sotsiaaltöötajad on meistrid neist valdkondadest pärit teadmiste lõimimises praktikasse ja sotsiaaltöö teooriasse. Tihti olen aga kohanud väärarusaama, et sotsiaaltöö on pelgalt nende distsipliinide kombinatsioon, ilma et tunnistataks sotsiaaltöö aluseks olevat teooriat kui ühtset *tüve* ja raamistikku. Sotsiaaltöö teooria peab olema teadmuse keskmes. See määratleb sotsiaaltöö põhiolemuse ja lõimib eri teadusharude teadmised, eri valdkonnad ja praktikad enam-vähem terviklikuks teadmuseks. Selles pürgimuses puutume kokku terve hulga vaatenurkadega, mida teooriad meile pakuvad, nagu näiteks konstruktivistlik, kriitiline, rõhumisvastane, kodanikupõhine, teenuste-keskne, ökoloogiline, religioonipõhine, karistav/distsiplineeriv sotsiaaltöö.

3. Sotsiaaltööuurimus

Sotsiaaltööuurimus keskendub 1) erialasele praktikale, 2) klientide eluolukordadele, 3) sotsiaalset toimimist takistavatele ja soodustavatele teguritele abivajajais endis (häired, puuded) ning ühiskonnas, 4) professionaliseerumisele ja 5) kontekstile, millesse on kätketud sotsiaalala professionaalid ja mille moodustavad sotsiaalpoliitika, sotsiaalteenused ning seadused ja muud juhenddokumendid.

4. Eetika

Eetika kui tegelemine moraalsete dilemmadega ja selle käsitlemine sotsiaaltöötajate eetikakoodeksites on sotsiaaltöö valdkonnas küllaltki populaarne. Eetikast kaugemale liikudes leiame arutelu normatiivsuse ja normatiivse professionaliseerumise² üle.

² Normatiivne professionaliseerumine (ingl *normative professionalization*) kasvatab inimeste heaolu ja toetab head hoolekannet sellega, et tööd tehakse hästi, seda nii eetilisel, tehnilisel kui ka esteetiliselt (st hea maitse kohaselt ja taktitundega) – autor.

Eetika ja normatiivse professionaliseerumise taga näeme uute tähenduslike vaadete, perspektiivide ja inspiratsiooni otsinguid sotsiaaltöötajatele ja nende klientide jaoks.

5. Metodoloogia ja meetodid

Metodoloogia on iga professioni juurde kuuluv eripärane ja süsteemne töötamisviis, nagu on seda sotsiaaltöös pikka aega olnud juhtumitöö. Metodoloogia on formaalne (ametlik, kirja pandud) ning aitab spetsialistidel töötada tulemuslikult ja tõhusalt. Meetodid on täpsed ja süstematiseeritud formaalsed kirjeldused mingi kindla eesmärgi saavutamiseks. Nende hõlmavus on kitsam ja nad on üldise metodoloogia osad. Sotsiaaltöötajad suudavad meetodeid hallata, valida ja rakendada. Sotsiaaltöö on meetodite poolest rikas, vahest isegi liiga rikas.

6. Poliitika ja haldus

Makrotasandil on sotsiaaltöö peamiseks teemaks ühiskondlike suundumuste mõju uurimine, eelkõige sotsiaalpoliitika mõju uurimine sotsiaaltööl. Mesotasandil käsitletakse poliitikakujundajate ja sotsiaaltöötajate, sotsiaaltöö korraldajate ja sotsiaaltöötajate vahelist interaktsiooni ning selliseid teemasid nagu hea haldustava, juhtimisstrateegiad, kvaliteediküsimused, tegevusvolituste andmine või tegevuskorra kehtestamine ja erinevad mõtteviisid: bürokraatlik, turumajanduslik, professionaalne, tavalise inimese oma jne. Mikrotasandil uuritakse, millist mõju avaldavad sotsiaalpoliitilised ja juhtimisalased otsused, ideed, tegevuskorrad ja interaktsioonid spetsialistidele ja inimestele, kelle heaks nad töötavad, ning nendevahelisele suhtlusele.

7. Professionaliseerumine

See tähendab tegelemist professioni määratlemise ja kohaga teiste professionide seas, erialapiiride, profiilide ja kompetentside kirjeldamisega ning õppimise ja õpetamisega. Siit leiame professioniteooriad, nagu nt Donald Schöni reflektiivne praktik, Michael Polanyi vaiketeadmised, Eliot Freidsoni professionaliseerumise loogika ja professionide tunnused ning Ronald Epsteini tähelepanelik teadvelolek (ingl *mindfulness*).

Seitsme akna valitseja

Hea sotsiaaltöötaja valitseb kõiki seitset *akent*. Tal on ülevaade valdkonnast, teoreetiline arutlusoskus, võime omi teadmisi rakendada, kutsemeisterlikkus ning ta valdab kunsti lõimida eri tüüpi teadmisi ja oskusi isiklike kogemustega ning enesetõhususega, et teha oma tööd hästi.

Normatiivse professionaliseerumise väljakutsed

Hans van Ewijk

Minu töökohas Hollandis, humanitaarteaduste ülikoolis on aastaid tegeldud normatiivse professionaliseerumise alaste teadusuuringutega. Küsimus kõlab lihtsalt: „Millised on hea töö kriteeriumid ja kuidas neid praktikas täita?” (ingl „*How to do good work good?*”). Normatiivse professionaliseerumise idee kerkis esile möödunud sajandi kaheksakümnendatel aastatel peamiselt reaktsioonina domineerivale uue haldusjuhtimise ja neoliberalismi diskursusele, mis keskendus toodetele, mõjule ja vastutavusele. Ühist hüve teenivad spetsialistid tajusid, et uue haldusjuhtimise põhimõtted eiravad professionide väärtuselisi aluseid ega võta arvesse professionaalse töö keerukust.

Sotsiaaltöö, hariduse ja tervishoiu eripära ei saa taandada täpsetele sekkumistele teatud ajahetkel kindla rahasumma eest. Siin on tegemist teise dunaamikaga, teistsuguste suhetega. Normatiivse professionaliseerumisega on tegelnud professionaliseerumise ristiisad John Dewey, Michael Polanyi, Eliot Freidson ja Donald Schön, kuid ka kaasaegsed filosoofid Charles Taylor, Edgar Morin ja Paul Ricoeur. Normatiivse professionaliseerumise (edaspidi NP) kontseptsiooni luues toetuti sellistele mõistetele nagu *vaiketeadmised*, *reflektiivpraktikud*, *teadvelolek* ja *keerukus*. NP panus sotsiaaltöö diskursusse on rõhu asetamine väärtustele ja püüd rakendada praktikas hea töö kriteeriume.

Kolm faasi

NP esimeses faasis võideldi peamiselt eetiliste väärtuste tunnustamise eest professionide sees. Hiljem, teises faasis NP tegevusala laienes: hea töö kriteeriume käsitleti kolmest vaatenurgast. Esimene, eetiline ja ühistel hüvedel põhinev vaade tegeleb küsimusega, kas spetsialistid toimivad eetilises kooskõlas oma professioni, isiklike arusaamade ja ühiskonna normidega. Teine, teostuslik vaade on seotud meisterlikkusega. Küsimuse all on, kas ma teen oma tööd *hästi*. Kas mul on teadmised ja oskused, vahendid ja hoiakud, et esindada oma professioni parimal viisil? Millised normid kätkevad teostuslikus

lähenemises? Paljud sotsiaaltöö meetodid ei ole pelgalt tehnilised või instrumentaalsed, vaid põhinevad kindlatel veendumustel ja normidel. NP kolmas vaatenurk on esteetiline – siin on küsimus taktitundes ja delikaatsuses: kuidas saada teiste inimestega kontakti, luua õige õhustik. See kulgeb ilusa ja inetu, heade ja kohutavate tunnete vahel.

Kolmandas faasis asendub kitsas, spetsialistile suunatud fookus tervikliku lähenemisega, mis asetab spetsialisti tema organisatsiooni ja ühiskonna, nt kohaliku sotsiaalpoliitika konteksti. Siin on küsimuse all see, mida vajab spetsialist oma organisatsioonilt ja kohalikult poliitikalt selleks, et teha oma tööd nii, et see vastaks hea töö kriteeriumitele. Niisiis, professionaliseerumine ei puuduta ainult spetsialiste, vaid ka organisatsioone ja poliitilisi protsesse.

Definitsioon

Normatiivset professionaliseerumist ei ole lihtne üheselt defineerida. See on pigem diskursus kui täpne mõiste. Mida me siiski öelda võime, on see, et normatiivne professionaliseerumine aitab kaasa inimestele hea elu ja hea hoolitsuse pakkumisele sellega, et see ärgitab sotsiaaltöötajaid tegema oma tööd võimalikult hästi ja peenetundeliselt. Esialgne definitsioon võiks olla selline: *normatiivne professionaliseerumine tähendab professionaalse tegevuse kvaliteedi individuaalset ja kollektiivset arendamist, mis on seotud hästi töötamisega eetilises, teostuslikus ja esteetilises mõõtmes.*

Normatiivne professionaliseerumine koolitus- ja uurimistegevuses

NP kontseptsioon on minu arvates rikkaks ressursiks koolitus- ja uurimistegevusele. See nõuab, et õpetajad ja õppijad vastutaksid nende väärtuste eest, millesse nad usuvad, ning selle eest, kuidas nad mõistavad meisterlikkust, taktitunnet ja delikaatsust, oma töö kultuurilis-esteetilisest mõõdet.

Arutleda selle üle, kuidas teha tööd nii hästi, et see vastaks hea töö tunnustele ja mida üldse tähendab *hea* ja *hästi*, on oluline nii spetsialistidele kui ka uurijatele. Praktikad ei saa ausalt uurida, kui uurija ei ole teadlik selle töö väärtustest, mida ta uurib, ega enda isiklikest väärtustest. NP ei luba professionaalset tööd samastada üksnes spetsialistiga. Oluline on hõlmata konteksti, milles spetsialist töötab, organisatsiooni ja kohalikku sotsiaalpoliitikat. Need kolm peaksid olema produktiivses interaktsioonis, mitte hierarhiliselt, vaid pidevas õppimise ja arenemise protsessis.

See kehtib ka õppejõudude ja üliõpilaste kohta. Auditooriumis ei saa tegutseda vaakumis, õpetamine ei peaks olema korraldatud selliselt, et õppejõud jagab klassi ees seistes tarkust, vaid see peaks olema interaktiivne üksteiselt õppimine. Teadmiste arendamine interaktiivse protsessina on parim viis jõuda hea töö tegemiseni parimal viisil.

Oma praktika kujundamine

Sotsiaaltöötaja on oma ala meister

Jean Pierre Wilken

Sotsiaaltöö on lai ja mitmekesine. Minu kolleeg Hans van Ewijk märkis sotsiaaltöö teadmusest kirjutades, et ei ole *ühest arusaama* sotsiaaltöötajast ega *ühtainsat* sotsiaaltöö mudelit. Kuigi sotsiaaltööl on oma rikkalik teadmus, on see siiski pigem tegevusala kui institutsionaliseeritud profession³. See on ühtaegu nii sotsiaaltöö nõrkus kui ka tugevus. Ühelt poolt annab see vabaduse määrata sotsiaaltöö eesmärged ja sisu vastavalt konkreetse olukorra või elanikegrupi tunnustele ning vajadustele. See hoiab meid paindlikena, kuna meid ei piira üks kindel institutsiooniline keskkond.

Teiselt poolt ei ole sotsiaaltöö teadusharuna, tegevuspõlluna või uurimisvaldkonnana selgesti äratuntav, mistõttu võib selle väärtus kergesti kahtluse alla sattuda. Kasinuse aegadel võib see sotsiaaltöötaja positsiooni nõrgestada. Hollandis ja teistes riikides kaaluvad valitsused, kas (palgaliste) sotsiaaltöötajate tööd oleks võimalik asendada vabatahtlike (tasustamata) tööga. See on väljakutse meile: peame selgitama, mis on see, mis teeb professionaalsete sotsiaaltöötajate töö väärtuslikuks ja asendamatuks.

Kolleeg Hans van Ewijk pakkus sotsiaaltöö teadmuse kirjeldamiseks *seitset akent*: tegevusvaldkond; teooriad; uurimus; eetika; metodoloogia ja meetodid; poliitika ja haldus; professionaliseerumine. Ta väidab, et „sotsiaaltöö spetsialist peab valdama kõiki seitset akent. Tal on ülevaade valdkonnast, teoreetiline arutlusoskus, võime omi teadmisi rakendada, kutsemeisterlikkus ning ta valdab kunsti lõimida eri tüüpi teadmisi ja oskusi isiklike kogemustega ning enesetõhususega, et teha oma tööd hästi”.

Kaheksas aken – praktika loomine

Van Ewijki akende-idee on suurepärane raamistik selgitamiseks, mille eest me seisame, millised teadmised meil on ja millise panuse võime anda. Paraku on see raamistik laiavõitu ja võib muutuda labürindiks, millesse võib ära eksida. Lisan omalt poolt

³ Ehkki mõnes riigis, näiteks USA-s, on sotsiaaltöö tegevusala palju piiratum, hõlmates ainult juhtumitööd ja nõustamist – autor.

kaheksanda akna, mis võiks aidata meil oma suunda leida. Nimetan selle akna *oma praktika loomiseks*.

Praktikat võib kujutleda kui erilist konteksti, milles sotsiaaltöötaja töötab. Sellel kontekstil on rida tunnusjooni. Nii mõnelgi juhul on sotsiaaltöötaja praktika määratud institutsioonis kehtivate kirjutatud ja kirjutamata reeglite ning tavadega. Spetsialistidelt eeldatakse nende reeglite ja tavadega kohanemist. Mõnikord viib see huvide konfliktini: kliendi huvid on teenuseosutaja huvidega vastuolus. Minu arvates peab sotsiaaltöötaja alati teenima mitte organisatsiooni, vaid klienti, olles enne hoolikalt analüüsinud tema vajadusi. See on sotsiaaltöö professioni oluline põhimõte. Sotsiaaltöö on normatiivne profession, milles järgitakse õigluse ja abivajajatele pühendumise põhimõtteid.

Kliendi poolele asumine võib nõuda toimimist institutsiooni reeglite vastaselt või võitlust ebaõiglase süsteemiga. Toetudes eetilistele põhimõtetele, peab sotsiaaltöötaja ise kujundama oma praktika, oma töötamisviisi. Praktika määrab sotsiaaltöötaja teadmus, mida ta rakendab, sealhulgas tema enda anded ja kogemused. Üldise sotsiaaltöö diskursuse sees peab spetsialist kujundama oma isikliku diskursuse. See on väljakutse igale sotsiaaltöötajale. Isikliku diskursuse kujundamine peab algama juba sotsiaaltöö õpingute esimesel aastal.

Teise, kitsama tähenduse annab praktikale Alasdair MacIntyre (1985), kes väidab, et praktika ei ole midagi püsivat, sest igas olukorras tuleb seda luua üha uuesti. Iga praktika kujuneb asjaosaliste koostöös, kes püüavad saavutada parimat võimalikku tulemust. Iga praktika käigus valitakse tegevused, mis kõige paremini aitavad saavutada eesmärgi ja lõppkokkuvõttes parandavad nende inimeste heaolu, keda see praktika puudutab ja keda see teenib. Seega peab sotsiaaltöötaja iga päev oma praktikat uuesti looma: määrama selle eesmärgi; otsustama, kuidas eesmärgi ellu viia, ja praktikat reflekteerima. See eeldab kirge, aktiivset hoiakut, uudishimu ja loovat mõtlemist. Iga kord peame valima õiged meetodid ja oskused. Üldiselt luuakse praktikat tegevuse kaudu ja tegutsedes: see on protsess, milles peame iga kord valima lähenemise, mis tundub kõige paremini sobivat just selle olukorraga ja soovitud tulemustega. Lisaks on vaja pidevalt jälgida, et valitud lähenemine teeniks klientide huve. Seega on meie töö olulisimad osad jälgimine, hindamine, reflekteerimine ja õppimine.

Milles seisneb meisterlikkus?

Mina pean sotsiaaltöötajaid oma ala meistriteks. Meisterlikkus on „püüd teha oma tööd hästi, sest see pakub rõõmu, annab elule mõtte”, nagu ütleb Richard Sennett (2009). Meistri olemuslik väärtus on teha midagi *hästi*, püüda olla suurepärane, kasutades sobivaid töövahendeid, omandades oskusi, arutledes tööviiside üle ja rakendades õigeid ressursse. Meister kasutab oma andeid selleks, et muuta oma elu nii õnnelikuks ja rahuldustpakkuvaks kui võimalik. Kui kohaldada seda mõtet sotsiaaltööle, siis

meisterlikkus on tihedalt seotud kunstiga töötada suhtega, samal ajal ise suheldes ja olles interaktsioonides. See tähendab, et inimeste ja kogukondadega töötamisel tuleb kasutada isiklik-professionaalset suhet. Meie kutseala peamine eesmärk on aidata inimestel kasutada ja arendada oma võimeid nii, et nende elu oleks võimalikult õnnelik. See *hüve* ongi sotsiaaltöö eesmärk ja tuum.

Hea praktika

Sotsiaaltöö kui abistava elukutse eetilised alused

Jean Pierre Wilken

Sotsiaaltöö väärtustab õiglust ja üldist hüve, sestap peetaksegi seda normatiivseks professioniks. Sotsiaaltöötajad, kes teevad professionaalset hoolekandetööd, aitavad inimestel lahendada probleeme ja suurendada heaolu. See on lihtne põhimõte.

Küsimusele „Mis on hea?” ei ole ühte õiget vastust

Paraku ei ole tegelikkus alati lihtne. Spetsialistidel tuleb lahendada keerukaid ja mitmetähenduslikke olukordi, nad satuvad klientide, institutsioonide ja ühiskonna tihtipeale vastuoluliste huvide vahele. Ilmekaks näiteks on tõsiste sõltuvusprobleemidega meesterahvas, kes põhjustab ümbritsevatele inimestele palju muret. Kui ta on purjus, peksab ta oma naist. Tal ei ole motivatsiooni ravile minekuks. Naabrid kutsuvad tihti politsei, sest nad ei saa lärmi tõttu öösiti magada. Sellel mehel on ilmselgelt hulk probleeme ja ta vajab abi, kuid sotsiaaltöötajat ta oma koju ei luba. Seevastu mehe ümbruskond soovib, et see tülikas olukord lõpeks.

Iga spetsialist vajab eetilisi väärtusi, mis oleksid teetähisteks argielu ebakindlal pinnasel liikudes. Moraalne kaalutlemine kuulub sotsiaaltöötaja kutseoskuste juurde. Õppeasutused, kus õpetatakse sotsiaaltööd (ja ka teisi abistavaid erialasid, nagu näiteks õendus ja sotsiaalpedagoogika), peaksid pöörama rohkesti tähelepanu eetikale, moraalsele kaalutlemisele ja refleksioonioskusele. Moraalsete dilemmade üle arutlemine peaks toimuma nii koolides kui ka praktikute meeskondades. Põhiküsimus on: „Mis on hea?”. Sellele küsimusele ei ole ühte õiget vastust. See, mis on hea, on alati seotud konkreetse olukorraga, inimesega ja sotsiaalse korraga.

Hea abi on see, mida inimene ise soovib

Üldiselt esineb kahte tüüpi olukordi. Ühed on need, kus inimene ei suuda või soovi abistajaga kontakti astuda. Nii oli lugu eelnevas näites. Teised on sellised, kus inimene suudab ja tal on ka valmisolek olla abistava suhte osaline. Eespool toodud näites tuleb sotsiaaltöötajal juhendada ohutuse ja normaalse sotsiaalse käitumise normidest. Arvesse

tuleb võtta kogu süsteemi: inimest tema probleemidega, pereliikmeid ja naabreid. Turvalisuse taastamiseks ja vajadusel sõltuvusprobleemiga inimese tahtevastasele ravile suunamiseks saab kasutada seadusega ettenähtud võimalusi. Kuid ka sellistes olukordades kasutab sotsiaaltöötaja kõiki oma oskusi, et saavutada inimesega kontakti, temaga jutule saada ja leida tema elu võimalikult vähe piiravaid lahendusi. Kui see õnnestub, muutub esimest tüüpi olukord teist tüüpi olukorraks.

Eetika ülesandeks sotsiaaltöös on edendada ja austada kliendi õigust teha ise otsuseid ja/või tegutseda partnerluses sotsiaaltöötajatega. Sotsiaaltöö põhiväärtuste hulka kuulub kliendi väärikuse, tema otsuste ja valikute austamine, selle asemel et näha klienti lahendamist vajava probleemina, saavutatava eesmärgina või tarbijana, kelle vajadusi tuleb rahuldada.

Hoolimise eetika

Eetika tegeleb inimese kui moraalse toimijaga ja inimsuhetega, kuid ka tegude ja moraalsete põhimõtetega. Viimasel ajal viidatakse sotsiaaltöö eetika alases kirjanduses tihti vooruseetikale ja hoolimise etikale. Mõned teoreetikud pooldavad kutse-eetika ümbermõtestamist, nii et see keskenduks sotsiaaltöötajate moraalsetele põhimõtetele, pühendumusele ja motivatsioonile või sotsiaaltöötaja ja klientide vahelise hoolitsussuhte iseloomule. Need lähenemisviisid rõhutavad empaatia, kaastunde ja hoolimise tähtsust ning toetuvad sotsiaaltöö traditsioonilisele soovile väärtustada iga inimest koos tema erilise elu, lootuste ja püüdlustega.

Olla eetiline ja toimida eetilisel – see nõuab tundlikkust olukordade ja inimsuhete peensuste suhtes ning toetub tunnetele, empaatialle, hoolivusele ja kaastundele, aga ka mõistusele.

Sellist *olukorralist* või *olukorda kätketud* eetikat näeb hoolimiseetikas, mille lähtekohaks on inimsuhted (vt nt Banks ja Gallagher 2009; Van Heijst 2011). Suhete olulisuse sotsiaaltöös toob esile ka Andries Baarti *hoolival kohalolekul põhinev lähenemine* (ingl *Presence Approach*, 2002).

Samas ei saa sotsiaaltöötajad tegeleda ainuüksi inimeste ja peredega, eirates üldist sotsiaalselt olustikku, mida kujundavad ühiskonnas valitsevad arusaamad (nt vähemustest ja põgenikest), riiklik poliitika ning majandus- ja õigussüsteemid. Seega ei vaja me ainult isikustatud, vaid ka *politiseeritud* eetikat, nagu ütleb Sarah Banks (2011, 17). Ameerika feministlik filosoof Joan Tronto (1993, 2010) kirjeldab poliitilist hoolimiseetikat, mis keskendub inimsuhetele võimu ja rõhumise tingimustes. Tronto peab hoolimist ennekõike praktikaks, millekski, mida *tehakse*. Tema arvates on hoolimine alati kultuuriliselt kujunenud ning enamasti ka institutsiooniliselt ja professionaalselt loodud praktika.

Heaolu loov abi

Need arusaamad on integreeritud raamatusse „A contribution to a theory and practice of good care” (Wilken 2010). Selles teoorias peetakse individuaalsel tasandil heaks aitamiseks „abi, mida aidatav tajub heaolu loovana”. *Heaolu looval* võib olla mitmeid tähendusi: spetsialisti juuresolekut tajutakse toetavana või tema tegevust probleemilahendusteni viivana.

Selline määratlus asetab keskmesse kliendi subjektiivse hinnangu, mis võib aga olla muutlik ja mille üle võib arutleda. Spetsialisti lähtepunktiks ei ole siiski mitte tema enda arvamus, vaid see, kuidas abi või teenuse adressaat oma olukorda näeb. Spetsialisti tegevust juhib kliendi arusaam. See põhineb ideel, et koostööni ja tulemusteni võib viia ainult kliendi isiklik motivatsioon. Sundabistamine võib vajalik olla kriisiolukorras, kuid kõigil teistel juhtudel on spetsialist edendaja ja toetaja rollis. Seda, mis on *hea*, tuleb praktikas üha uuesti avastada⁴. Siin on sobilik viidata abistamise neljale faasile, mida on kirjeldanud Joan Tronto (1993): hoolimine (ingl *caring about*), st abivajaduse mõistmine; hooleks võtmine (ingl *caring for*), ehk teisisõnu vastutuse võtmine selle vajaduse rahuldamise eest; hooldamine (ingl *care giving*) kui tegelik füüsiline tegevus abi osutamiseks; ja abi vastuvõtmine (ingl *care receiving*), st hindamine, kui hästi hooldus rahuldab abivajadust. Neid faase ei tohi vaadelda kronoloogiliselt, nagu seda tihti tehakse. Hoolimiseetika valguses kätkevad need faasid igas dialoogilises abistamissuhtes ning on tsüklilise protsessi osad. Hoolimiseetika nõuab dialoogi kliendiga selle üle, mida tema peab *heaolu loovaks*. Selles dialoogis on tähtis koht spetsialistide moraalsetel kaalutlustel. Spetsialist ei saa kunagi aidata, kui see on vastuolus tema enda moraalsete põhimõtetega.

Uuringud on näidanud, et abistamissuhtet peetakse juba isenesest heaolu loovaks. Kuid heaolu võib luua ka teraapia, nõustamine, abi osutamine meelepärase töökoha leidmiseks või sotsiaalsete suhete parandamiseks kogukonnas.

Suhe, mida klient peab usalduslikuks ja võrdväärseks *heaks suhteks*, on aluseks teenuste osutamisele, mida peetakse heaolu loovaks, *heaks abiks*. Spetsialisti väljakutseks abistamisprotsessi kõigis faasides on ühilduda kliendi vaatenurgaga, kuna see aitab tal luua toimivat liitu, hinnata vajadusi ja tugevusi ning valida õiged abistamisviisid, mis vastavad kliendi olukorrale.

⁴ Praktika määratlemise kohta loe minu selle kogumiku artiklist „Oma praktika kujundamine. Sotsiaaltöötaja on oma ala meister” – autor.

Sidemeid loov elukutse

Hans van Ewijk

Sotsiaaltöö on sidemeid loov elukutse – nii öeldakse sageli. Me loome sidemeid oma kliendiga ja tema eluolukorraga, sotsiaalpoliitikaga, oma professioniga ja iseendaga. Samas on sideme loomine sageli raske ja vastuoluline töö. Võtame näiteks Avo loo.

Avo on 42aastane. Tema elukäiku iseloomustab probleemne noorus, elamine erinevates asutustes ja erinevad teraapiad. Tal on olnud mitmeid konfliktseid suhteid, ta on kolinud linnast linna ning ühe naise juurest teise juurde ja mitte miski ei jäänud püsima. Terapeudid, nõustajad ja sotsiaaltöötajad tulid ja läksid. Sama lugu oli diagnoosidega. Avole omistati piirialast tüüpi ebastabiilset isiksushäiret, aktiivsus- ja tähelepanuhäiret, autismi ning depressiivsust. Ta on olnud lastekaitse, vaimse tervise asutuste ja karistusasutuste püsiklient. Viimastel aastatel elab ta enam-vähem iseseisvalt, mõningase professionaalse abiga. Avo kodu on must ja lagunenu, tema võlad kasvavad ja tema väike aed on naabritele pinnuks silmas. Naabritel on Avost kõrini – tema haisust, lärmist ja agressiivsest käitumisest. Triin on uus sotsiaaltöötaja, kes peab Avoga tegelema.

Sideme loomine kliendiga ja sisseelamine tema eluolukorda

On üldteada, et sotsiaaltöö toimib vaid siis, kui klient on koostööaldis. Me ei saa kellegi heaks töötada, saame ainult inimest ja teda ümbritsevad keskkondi toetada ja innustada muutuma. Avoga on see probleem, et ta ei usalda kedagi, isegi mitte iseennast. Ta ei ole kunagi kogenud lähedasi sidemeid ega õppinud neis olema. Teine probleem on, et Avo elab ilma toetava lähivõrgustikuta: ei ole sõpru, ei ole peret, on vaid vaenulikud naabrid. Aaron Antonovsky (1998) järgi sõltub inimese enesetõhusus, mis tähendab toimetulekut igapäevase eluga, oma elu ja suhete korraldamisega, sellest, kas maailm on tema jaoks arusaadav ja mõistlik, kas ta elab usaldusväärses, enam-vähem stabiilses keskkonnas ning eriti sellest, kas tal on mingigi usk oma ellu ja tulevikku. Just need tingimused on tänapäeva keerukas, nõudmisi ja väljakutseid täis maailmas raskesti saavutatavad. Avo enesetõhusus on puudulik, võib-olla juba päritud omaduste tõttu, aga kindlasti on selles süüdi tema elukäik. Sotsiaalse toimetuleku võime – nagu intelligentsuski – erineb inimeseti ning sõltub ka keskkonna kvaliteedist, mis kujuneb ühelt poolt kaasaegse ühiskonna ja teiselt poolt konkreetse inimese eluolukorra mõjul. Me ei saa Avot kergesti ega kiiresti ära parandada. Võib-olla saame teha midagi selleks, et muuta elu tema jaoks elamisväärsemaks.

Sideme loomine sotsiaalpoliitikaga

Sotsiaaltöötajad on enamasti (pool)avalikku sektori töötajad. Nad esindavad avalikku süsteemi. Meie ühiskondi mõjutavad tugevasti uut tüüpi haldusjuhtimise ja neoliberalismi põhimõtted, mis rõhutavad isiklikku vastutust ühiskonnas osalemise, oma heaolu ja sissetulekute eest. Samas toimub pidev struktuuride, projektide, juhtide, spetsialistide ja ideede vaheldumine. Sotsiaalsfäär on pideva muutumise ja ebajärjekindla korralduse tallermaa. Sotsiaaltöötajatelt nõutakse, et nad oleksid tõhusamad, saavutaksid kiiresti tulemusi ja lahendaksid probleeme. Avo puhul see ei toimi. Triin vajab sotsiaalset ülesandepüstitust või missiooni, mis arvestab inimese haavatavusega ega keskendu üksnes aktiveerimisele. Avo vajab oma probleemiderohkes maailmas stabiilsust ja väikesi pidepunkte: suhteid inimestega, mittepaletükkivaid teenuseid ja pidevalt veidi abi.

Sideme loomine professioniga

Sotsiaaltöö profession taotleb vabastamist barjääridest, heaolu, sotsiaalset õiglust, sotsiaalseid muutusi, iseseisvat toimetulekut eluga ja probleemide lahendamist, ning seda tuleb teha lähtudes tõenditest, selgetest diagnoosidest, eesmärkidest ja plaanidest. Kuid sotsiaaltöö praktika on teistsugune. Mulle näib, et peaksime vabastama sotsiaaltöötajad ideest, et nad on vabastajad ja kohustatud ühiskonda muutma. See on poliitiline, mitte professionaalne üritus. Selles mõttes on ülemaailmne sotsiaaltöö definitsioon⁵ liiga poliitiline ja ambitsioonikas. Sotsiaaltöö on töö äärmiselt keerukates eluolukordades inimestega, kellel on puudu enesetõhususest. Sotsiaaltöötajad ei peaks häbenema, et nad aitavad raskes olukorras inimestel vastu pidada, selmet neid vabastada või kõik nende probleemid lahendada. Sotsiaaltöötajad võiksid rõõmu tunda, kui neil õnnestub ennetada mõne inimese edasist marginaliseerumist ja hooldusasutusse paigutamist. Või kui nad suudavad veidigi kaasata lähikonda, luua sidemeid ning parandada käitumist.

Sideme loomine iseendaga

Sotsiaaltöötajad peavad olema kontaktis ka iseendaga. Selleks et töötada klientidega, kes sarnanevad Avole, on vaja oma töösse uskuda. On vaja tegutseda kooskõlas ühiskonna ootustega, kutsestandarditega, enda elulooga ning iseenda ja kliendi arusaamadega normaalsusest. Sotsiaaltöötajad sõltuvad oma sotsiaalsest enesetõhususest ning isiklikust olukorrast. Minu arvates on paljudel sotsiaaltöötajatel vaja õppida vabanema valitsevast kliendiga kaasa lohisemise tundest ja asendada see edasisumpamise ideega. Tähtis on, et olukorra haprusele vaatamata suudame koos kliendiga edasi liikuda,

⁵ IFSW üldkoosolekul ja IASSW üldkoosolekul 2014. a juulis kokku lepitud sotsiaaltöö definitsioon. Vt: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>. Avaldatud ajakirjas Sotsiaaltöö 3/2014 Marju Selja tõlkes, lk 9–14 – toim.

otsida sihti ning teha väikseid edusamme, olla kohal ja uskuda, et meie töö on mõtet. Minu arvates on sotsiaaltöötajatel kasulik leppida oma haavatavusega ning pigem mõelda, kuidas muuta olusid veidigi vastuvõetavamaks ja elamisväärsemaks.

Kokkuvõte

Olen veendunud, et sotsiaaltöös aitab edasi liikuda mõtlemine elamisväärse, toetamise ja pidepunktide, mitte aga jõuliste sekkumiste ja probleemilahendamise mõisteraamistikus. Peamine on vähendada olukordade keerukust ja edasi sumbata – selles on sotsiaaltöö tuum ja võim. See on võti inimeste aitamiseks, kel puudub piisav enesetõhusus, et nad tuleksid toime argiprobleemidega, ning hoida ära nende väljalangemist ühiskonnast ja hooldusasutusse paigutamist. Vaja on pidevat arutelu, mis hõlmab poliitikakujundajaid, professionaalseid standardeid ja definitsioone, sisedialoogi oma vääruste, uskumuste ja kogemustega ning eelkõige avatud dialoogi inimestega, kelle heaks me töötame.

Mis puutub Avosse, siis püüab Triin luua rohkem stabiilsust, avardada elukeskkonda, tugevdada lähivõrgustikku, vähendada Avo üksildust. See aitab Avot, tema naabreid ja perekonda ning hoiab võib-olla ära edasise marginaliseerumise ning sotsiaalsed ja majanduslikud kaod.

Puudega inimene kui kodanik ja tema õigused

Jean Pierre Wilken

2006. aastal võttis ÜRO Peaassamblee vastu puuetega inimeste õiguste konventsiooni, et tagada ühiskonnas teistega võrdsetel alustel osalemine inimestele, kellel on pikaajaline füüsiline, vaimne, intellekti- või meelepuue. ÜRO konventsioon on oluline dokument, mis esindab kaasaegse ühiskonna arusaama puudega inimestest kui kodanikest⁶. Konventsioon mõjutab sotsiaalvaldkonna poliitilisi otsuseid praegu ja tulevikus. Samal ajal kätkeb see ka tänapäevaseid lähenemisi sotsiaaltöö- ja puudealastes uuringutes, toetades *kodanikuparadigmat*, mitte *patsiendi-* või *puudega inimese* paradigmat.

Kodaniku-lähenemine sotsiaaltöös rõhutab, kuivõrd oluline on suhtuda haavatavas olukorras inimestesse mitte kui võimetutesse ühiskonnale midagi andma ning teenuste vajajatesse, vaid kui kogukonna jaoks väärtuslikesse inimestesse.

Kodanikuks olemise mõistel on palju erinevaid tähendusvarjundeid. Üks võimalus on eristada passiivset ja aktiivset kodakondsust. Passiivne kodanik naudib õigusi, mida talle annab selle riigi kodakondsus. Ta kasutab mitmesuguseid hüvesid, nagu näiteks puudetoetused või töövõimetuspension. Ta on tarbija rollis. Aktiivne kodanik osaleb ühiskonna hüvede loomisel, näiteks panustades oma tööjõudu. *Kodakondsusel* on ka poliitiline tähendus: üks kodanikuõigustest on õigus valimas käia.

Oliver, Sapey ja Thomas (2012) rõhutavad kodaniku-lähenemise kolme tahku: haavatavas olukorras inimesi nähakse aktiivsete kodanikena kõiges, mis on seotud õiguste ja kohustustega, ja ka ühiskonda panustamisega töötajate ja väärtuslike tarbijatena, neid tunnustatakse kui täievolilisi indiviide ja valijaid.

Mõnel inimesel võivad puududa teatud kodanikuõigused, näiteks vanglakaristust kandes. Teised ei saa kodanikuna toimida sügava puude tõttu. Seega võivad kodanikuõigused olla piiratud seadusega või isikliku olukorra tõttu. Sotsiaaltöötajad saavad abistada puudega inimesi nende kodanikuõiguste maksimaalsel kasutamisel. Puude olemasolu võib tähendada ka seda, et inimese õigused on piiratud diskrimineerimise

⁶ Mõistet kodanik (ingl *citizen*) kasutatakse artiklis laiemas tähenduses, kui konkreetse riigi kodakondsusega isik, selle all mõeldakse eelkõige ühiskonna liiget – toim.

või marginaliseerimise tõttu. Sellisel juhul on sotsiaaltöötajate ülesanne inimesi toetada ja olla nende inimeste ning ka inimõiguste ja sotsiaalsete õiguste eestkõnelejaks.

Paradigma nihe

Puuetega inimeste õiguste konventsioon, mille Eesti ratifitseeris 2012. aastal, tähistab paradigma nihkumist halastuslikelt ja meditsiinilistelt puudekäsitlustelt sotsiaalse puudemudeli poole, sillutades nõnda teed sotsiaalselt kaasavasse ühiskonda. Üks ÜRO konventsiooni eesmärke on juurutada ühiskonnas põhilised inimõigused ja sotsiaalse kaasatuse põhimõte. Siiski ei taga konventsioon, et ühiskond võtab puudega inimesi võrdsete kodanikena, või et puudega inimesed ise haaravad kinni konventsiooni pakutud võimalustest. Samuti ei tähenda see, et sotsiaaltöötajad lähtuvad oma töös enesestmõistetavalt inimõigustest.

Konventsiooni artiklis 3 on välja toodud konventsiooni üldpõhimõtted.

1. *Austus inimeste loomupärase väärikuse, individuaalse autonoomia, sealhulgas vabaduse ise oma valikuid langetada, ja iseseisvuse vastu.*
2. *Mittediskrimineerimine.*
3. *Täielik ja tõhus osalemine ja kaasatus ühiskonnas.*
4. *Austus erinevuste vastu ning puuetega inimeste tunnustamine inimeste mitmekesisuse ja inimkonna osana.*
5. *Võrdsed võimalused.*
6. *Juurdepääsetavus.*
7. *Meeste ja naiste võrdsus.*
8. *Austus puuetega laste arenevate võimete vastu ning austus puuetega laste õiguse vastu säilitada oma identiteet.*

Tänapäevane sotsiaaltöö põhineb õigustel. Sotsiaaltöötajailt oodatakse, et nad lähtuksid oma töös ülal loetletud põhimõtetest.

Euroopa Liit allkirjastas ÜRO konventsiooni 2007. aastal ja töötas seejärel välja Euroopa puuetega inimeste strateegia aastateks 2010–2020, mille Euroopa Komisjon 2010. aastal ratifitseeris (Euroopa Komisjon 2010). Strateegia prioriteetsete eesmärkide hulka kuuluvad järgmised tegevused.

1. *Juurdepääsetavus – tagada puuetega inimestele juurdepääs toodetele, teenustele, sealhulgas avalikele teenustele ja abivahenditele.*
2. *Osalus – saavutada puuetega inimeste täielik osalemine ühiskonnas aidates neil kasutada ELi kodakondsuse kõiki hüvesid; kõrvaldades halduslikud ja suhtumisest tingitud takistused täielikult ja võrdsel alusel osalemiselt; osutades kvaliteetseid kohalikke teenuseid, muutes sealhulgas isikuabi kättesaadavaks.*

3. *Võrdsus – kaotada ELis diskrimineerimine puuete alusel.*
4. *Tööhõive – võimaldada puuetega inimestel teenida elatist avatud tööturul.*
5. *Haridus ja koolitus – edendada puuetega õpilasi ja tudengeid kaasavat haridust ja elukestvat õpet.*
6. *Sotsiaalkaitse – tagada puuetega inimestele inimväärsed elamistingimused.*
7. *Tervishoid – edendada võrdset juurdepääsu tervishoiuteenustele ja -asutustele puuetega inimeste jaoks.*

Sotsiaaltöötajad peaksid puudega inimesi neis valdkondades toetama, töötama partnerluses puudega inimestega ning ka kogukonnaga ja kogukonnas. Puudega inimestel peaks aitama saada teadlikumaks oma õigustest ja hõlbustama nende osalemist kaaskodanikena.

Tegelikkus

Uuring Eestis, Ungaris ja Hollandis näitas, et nendes riikides valitseb endiselt tohutu lõhe konventsiooni ideaalide ja tegelikkuse vahel (Wilken jt 2014). Uurimuse kohaselt pole vaadeldud riikides ja linnades veel kaugeltki saavutatud võrdne osalus eluaseme, töö ja vaba aja veetmisega seotud valdkondades. Lisaks rahalistele piirangutele on takistusteks ka stigmatiseerimine ja enesestigmatiseerimine. Marginaliseerimine hoiab inimesi ebavõrdses olukorras ning neil on raskem oma toimetulekut taastada ja ühiskonnas osaleda. Ligipääsu teenustele on võimalik parandada, sest tihti on tõkkeks bürokratlikud protseduurid ja teenuste puudumine. Uuring näitas, et paljud sotsiaalvaldkonna spetsialistid kalduvad takerduma traditsioonilistesse rollidesse, vaatavad puudega inimesi kui abivajajaid ja hoolekande subjekte, mitte kui indiviide, kel on kodaniku- ja inimõigused. Sotsiaaltöötajad peaksid palju enam toetama oma klientide osalust ühiskonnas ja aitama neil võtta erinevaid rolle ühiskonna liikmetena. Teha on veel palju tööd, tehkem seda *õigesti!*

Sotsiaaltöötajate juhtimine

Hans van Ewijk

Kas oled oma juhiga rahul?

Sotsiaaltöö kirjanduses leidub väga vähe uurimusi ja teooriaid, mis käsitlevad sotsiaaltöö juhtimist, leidis üks minu doktorant, kes uuris Hollandis sotsiaaltöö juhte (Waal 2014). Uurime küll oma sihtgruppe, erialaseid praktikaid ning sotsiaalpoliitilist konteksti ja selle väljakutseid, kuid väga vähe tegeleme küsimusega, missugust juhti sotsiaaltöötaja vajab. Üldistest juhtimisteooriatest ja uurimustest on siiski teada, et eesliini juht (töörühma liider) mängib olulist rolli innovatsiooni protsesside uuendamises ja uuenduste juurutamises. Ühe ulatusliku USA uurimuse kohaselt ei õnnestu 80% uuendustest ellu viia muuhulgas esmatasandi juhtide vähese koostöö ja vahel ka ebakompetentsuse tõttu (Huy 2001). Teiselt poolt vaadates teeb sotsiaaltöötaja oma tööd palju suurema motivatsiooni ja pühendumusega, kui ta tunneb, et tema otsene ülemus toetab teda. Oleks huvitav uurida, mida Eesti sotsiaaltöötajad oma juhtidest arvavad⁷.

Esmatasandi juhi vastutusrikas roll

Töörühma juht ja eestvedaja on vahendaja positsioonil juhtkonna ja töötajate vahel. Esiteks oodatakse töörühma juhilt, et ta juurutaks praktikasse organisatsiooni ja juhtkonna määratud eesmärgid ning juhiseid. Teiseks peab töörühma juht töötajaid toetama, kontrollima ja juhendama (superviseerima). Kolmandaks peab töörühma juht tegema koostööd teiste osakondadega, teiste töörühmade juhtidega ja teiste organisatsioonide spetsialistidega. Neljandaks peab ta edendama meeskonnatööd ja koostööd, tõhusust ning avatust ümbritsevale keskkonnale, pidades silmas poliitikuid, kodanikke, kliente ja meediat.

Juhtimisalases kirjanduses räägitakse sageli üleminekust süsteemide või organisatsioonide ülalt-alla juhtimiselt võrgustike ja kontekstide ning sotsiaalse keerukuse haldamisele. Tänapäeval esmatasandi juhtidel on suur vastutus käituda õigesti erinevates

⁷ Elin Küti 2016. a magistriuurimus näitas, et Eesti sotsiaaltöötajad kogevad vähe juhivõrgustikku toetust ning peavad oma tööalaste probleemide lahendamisel lootma eelkõige iseendale ja kolleegidele. Uurimistulemusi tutvustav artikkel „Sotsiaaltöötajate tööalase toetuse kogemused” ilmub Sotsiaaltöös 3/2016, lk 64–67 – toim.

ja tihti ootamatutes olukordades ning see kehtib eriti sotsiaaltöös. Sotsiaaltöötajad peavad oskama olla tähelepanelikud selle suhtes, mis toimub, mida on vaja ning mida tuleks teha keerukates tingimustes. Nad vajavad juhte, kes suudavad mõista, toetada, suunata ja motiveerida.

Üks populaarne sõna ingliskeelses juhtimisalases kirjanduses on *ambiguity*, mis tõlkes tähendab ebaselgust või mitmetähenduslikkust (Lipsky 1980). See viitab tõsiasjale, et praktikas on juhid tihti silmitsi konfliktsete põhimõtetega, konfliktsete huvidega, koguni konfliktsete organisatsioonistruktuuridega. Ometi peab juht langetama otsuseid ning võib juhtuda, et üks konfliktis olevatest toimijatest ei nõustu otsusega. Parim, mida juht teha saab, on osapooltega läbi rääkida ja saavutada erinevate toimijate vahel tasakaalustatud konsensus, mis on vastuolulises olukorras tõeliselt raske ülesanne.

Koosloomine

Sotsiaaltöö on teadmispõhine profession. Sotsiaaltöötaja tegevuse aluseks on korralik probleemipüstitus – mis enamasti on ülimalt raske –, plaan isiku toetamiseks tema eluolukorras, kriitilis-reflektiivne toimimine ja tööprotsessi hindamine. Jaapani edulugusid analüüsinud Ikujiro Nonaka ja Hirotaka Takeuchi (1995) arendasid teooria, mille kohaselt keerukate protsessidega tegelevad praktikud vajavad rohkesti toetust, et täiendada ja tugevdada oma isiklikku teadmust. Neil läheb vaja nii üldteadmisi, mis omandatakse õpingute käigus, kui ka isiklikku teadmust, mis rajaneb varasematel kogemustel, praktilisel taibul ja vaiketeadmistel. Et probleeme õigesti püstitada, neile sobivad lahendused leida ja otstarbekalt tegutseda, tuleb kõike teha kasutades kogu oma teadmispagasit ja kõiki kompetentse. Veelgi enam, sotsiaaltöös ja sotsiaalpoliitikas ei ole võimalik leida lahendusi üleriigilistele juhistele või raamatunäidetele toetudes. Vajalikud teadmised kujunevad praktikute, kodanike (klientide) ja juhtide koostöös.

Lihtsalt öeldes võime professionaalsetel tööaladel leida kolm põhimudelit (McLaughlin 2007). Esimene on *uurimispõhise praktiku mudel* (ingl *Research-Based Practitioner Model*), milles spetsialisti nähakse võtmeisikuna töömeetodite muutmisel ja parandamisel. See on klassikaline mudel meditsiinis. Teine, vastupidine mudel annab innovatsiooni ja juurutamise volitused organisatsioonile, juhtimissüsteemile. Sellist *organisatsiooni sisenenud uurija mudelit* (ingl *Embedded Research Model*) näeme sõjaväes ja politseis. Kolmas, *organisatsioonilise täiuslikkuse mudel* (ingl *Organisational Excellence Model*) lähtub eeldusest, et keerukates kontekstides saavutatakse parim tulemus praktikute, juhtide, poliitikakujundajate ja sihtrühmade interaktsiooniprotsesside tulemusena. Tihti kasutatav sõna *koosloomine* tähistab interaktiivset teadmiste loomise protsessi, milles ühendatakse kõigi toimijate teadmus formaalse teadmusega. Koosloomine eeldab suurt kontekstitundlikkust ning sotsiaalsete ja teadmusloome

protsesside haldamise oskust. Selles mõttes ongi õppimine ja töötamine katkematu integreeritud protsess. Õppiv organisatsioon on spetsialistile parim töökoht.

Kardan, et paljud sotsiaalvaldkonna spetsialistid ei tunne end õppiva organisatsiooni osana. Enamgi veel, sotsiaaltöötajad pahatihti ei püüagi pidevalt õppida kliendijuhtumitest, kolleegidelt, juhtidelt, kirjandusest ega oma kogemustest. Et õppida, vajavad nad toetavaid juhte, kes ärgitaksid neid uusi väljakutseid vastu võtma. Juhtimisteooria sõnavara kasutades võib seda nimetada *ümberkujundavaks* eestvedamiseks. See tähendab juhtide avatud suhtumist ning töötajate pidevat innustamist, et nad õpiksid oma tööst ja isiklikest teadmistest. Sotsiaaltöö ei ole tehas, mis laseb välja täpselt ettekirjutatud teenuseid ja tooteid, see on pidevas ümberkujunemises olev tegevus, millega püütakse aidata inimestel oma elu parandada, muutes nende konkreetseid praktilisi olukordi.

Küsimused endale

Minu arvates on sotsiaaltöötajal kasulik endalt küsida: millist juhti ma vajan ja milline juht mul on? Sellest tulenevad omakorda järgmised küsimused: kas ma tunnen, et mu ülemus mõistab mind; kas mu ülemus toetab mind; kas ta suunab ja juhendab mind; kas mu ülemus teab, mida ma teen ja minu probleeme; kas mu ülemus selgitab, mida ootab minult organisatsioon ja sotsiaalpoliitika? Ja küsida tuleb ka vastupidiseid asju: kas ma ise olen koostööaldis, kas ma mõistan oma ülemust, kas ma väljendan oma seisukohti selgelt?

On ka palju küsimusi, mida küsida teadmusloome kohta töökohas. Kas ma osalen teadlikult teadmusloome protsessis; kas juhid, poliitikakujundajad ja teised spetsialistid kasutavad minu teadmisi, minu tähelepanekuid, minu kaalutlusi? Kas organisatsioonide juhid kasutavad sotsiaaltöötajate kogemusi ja nende loodud teadmisi organisatsioonis ja kas nad kannavad need edasi sotsiaalpoliitikasse? Kas nad soodustavad meeskonnatööd? Loomulikult peaks endalt ka küsima, et kas olen saanud koolist või ülikoolist piisavalt hea ettevalmistuse, et juhtida töörühmasid ja teadmusloomet. Ja kuidas ma saaksin seda õppida?

Sotsiaaltöötaja töö ja töörühma liidri töö on tegelikult üpris sarnane. Sotsiaaltöö nõuab selliseid juhte, kes tunnevad ja tegutsevad nagu sotsiaaltöötajad, kuid kellel on samas suurem autoriteet ja rohkem töökogemusi, et sotsiaaltöötajaid juhendada.

Teadmusloome sotsiaaltöös

Jean Pierre Wilken

Kogumiku kolmandas artiklis kirjeldab Hans van Ewijk sotsiaaltöö teadmuse seitset akent. Selles artiklis käsitlen teadmuse seoses viimase sotsiaaltöö definitsiooniga ja arutlen teadmuse erinevate tasandite üle.

Teadmus on erialavaldkonnas kasutatavate mõistete, teooriate, meetodite ja praktikate kogum. Mõnikord arvatakse ka väärtused ja oskused teadmuse hulka, mõnikord käsitletakse neid eraldi kui *väärtuste süsteemi* ja *üldisi oskusi*.

Teadmust määratlevad vastav akadeemiline kogukond ja erialaühendused. See hõlmab ka valdkonnas või professionis kokkulepitud ja heaks kiidetud standardeid. Need on teadmised, mida peetakse erialal töötamiseks hädavajalikeks ning mis tuleb üldiselt omandada hariduse ja koolituse kaudu. Teadmus on erialase identiteedi tähtis nurgakivi. Tihti arutletakse selle üle, kas sotsiaaltööl üldse on omaenda teadmused ning kas sotsiaaltöö on teadus. Viimase ülemaailmse definitsiooni⁸ järgi on sotsiaaltöö mitte ainult praktiline elukutse, vaid ka akadeemiline teadusala. Selle kohaselt koosneb sotsiaaltöö teadmus „sotsiaaltöö teooriatest, sotsiaal- ja humanitaarteadustest ning pärimusteadmistest”.

Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon (IFSW) määratleb sotsiaaltöö teaduslikkust järgmiselt.

Sotsiaaltöö on nii interdistsiplinaarne kui ka transdistsiplinaarne⁹ ning põhineb suurel hulgal teaduslikel teooriatel ja uurimustel. Teadust mõistetakse siinses kontekstis oma kõige põhilisemas tähenduses teadmusena. Sotsiaaltöö põhineb omaenda pidevalt areneval teoreetilisel aluspõhjal ja uurimisel, aga ka teiste inimteaduste teooriatel, nagu kogukonna areng, sotsiaalpedagoogika, haldusjuhtimine, antropoloogia, ökoloogia, majandus, haridus, juhtimine, õendus, psühhiaatria, psühholoogia, rahvatervis, sotsioloogia, ning see loetelu ei ole lõplik.

Minu meelest on see küllaltki huviäratav väide, lubatagu seda kommenteerida.

⁸ IFSW üldkoosolekul ja IASSW üldkoosolekul 2014. a juulis kokku lepitud sotsiaaltöö definitsioon. Vt: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>. Avaldatud ajakirjas Sotsiaaltöö 3/2014 Marju Selja tõlkes, lk 9–14 – toim.

⁹ Mitut teadusala või uurimisvaldkonda ühendav või erialade ülene – toim.

Sotsiaaltöö põhineb (väga) paljudel erinevatel teaduslikel teooriatel ja uurimustel. Samas väidetakse, et see põhineb ka „*omaenda pidevalt areneval teoreetilisel aluspõhjal ja uurimisel*”. Kas siin pole mitte vastuolu? Kas sotsiaaltöö on iseseisev akadeemiline teadusala või on see rakenduslik sotsiaalteadus? Minu meelest kehtib viimane ja seda kinnitab ka IFSW väide, et „sotsiaaltö uurimuse ja teooriate ainukordsus seisneb nende rakenduslikkuses”. Kuid rakenduslikkus ei muuda sotsiaaltö uurimust veel ainulaadseks, sest rakendusteadusi on teisigi.

Mille poolest sotsiaaltöö erineb teistest uurimis- ja teadmusloome valdkondadest

IFSW toob välja kaks sotsiaaltöö omapära. Esiteks, sotsiaaltö uurimuse on vabastava, emantsipeeriva suunitlusega¹⁰. Teiseks, suur osa sotsiaaltö uurimustest ja teooriatest on „*loodud ühiselt koos klientidega interaktiivses, dialoogilises protsessis ning pärineb erinevatest praktikakontekstidest*”. Kuigi ma tunnistan vabastamise ja koosloomise väärtust, ei arva ma, et just need muudavad sotsiaaltö uurimuse ainulaadseks.

Sotsiaaltö teadmuse võib käsitada ka „*vabastamis- ja võimustamisteooriate kogumina*”, kuhu kuulub näiteks ka Paulo Freire (1970) rõhutute pedagoogika. Kuid tuleb siiski tõdeda, et sotsiaaltö teadmus on midagi enam. Näiteks erinevatest psühholoogia teooriatest pärit teadmiste kasutamine aitab sotsiaaltöötajal kliendi keerukat käitumist mõista ning sellega toime tulla. Need teooriad ei ole iseenesest vabastavad, neid rakendatakse ka olukordades, kus eesmärgiks on näiteks lahendada mingi kriis, ilma et samal ajal aidataks inimesel saada ennastkehtestavamaks või iseseisvamaks.

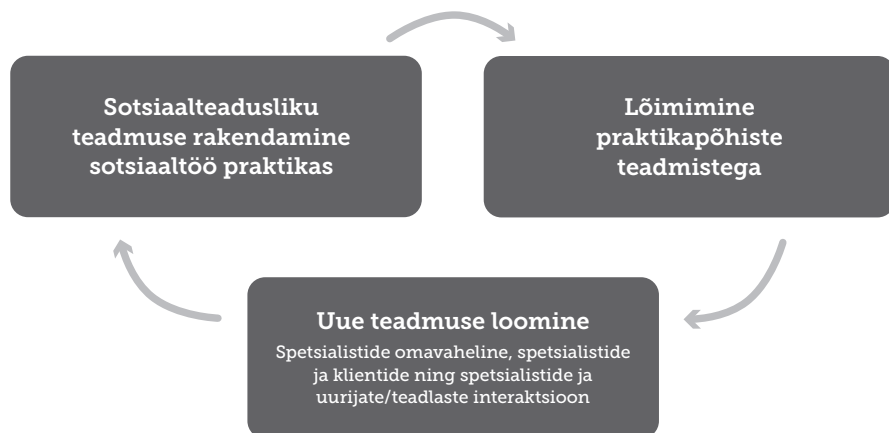
Ka teine sotsiaaltö teadmuse omadus, nimelt selle konstrueeritus koos klientidega, on mitmetahuline. Teadmisi luuakse ka koos teiste sotsiaaltöötajatega ja ka teiste erialade esindajatega.

Kasulik oleks vahet teha laial (sotsiaal)teaduslikul teadmusel, millest ammutab teadmisi sotsiaaltö praktika, ja sotsiaaltö praktika uurimisel, mis omakorda pakub ainet sotsiaalteadustele. Väljakutseks on töötamine pidevas (olemasoleva) teadmuse rakendamise ja (uue) teadmuse loomise tsüklis (vt joonis 1).

Malcolm Payne (2001) käsitleb sotsiaaltö teadmuse pigem sotsiaaltöötajate ja teiste asjaosaliste vahel kulgeva pideva interaktiivse protsessina kui väljakujunenud tervikuna. Ühelt poolt juhib sotsiaaltö praktikat teaduslikust teadmusest tulenev uurimisel põhinev informatsioon, teiselt poolt aga sellesama praktika pidev hindamine.

Sotsiaaltö tegevusväli on lai, sotsiaaltöötaja võib tegutseda paljudes valdkondades ning kohtuda tohutu hulga erinevate olukordade ja väljakutsetega, millega toimetulekuks on vaja laialdasi teadmisi ja oskusi. Pidevalt on vaja kombineerida kolmest allikast pärit teadmisi: kaasaegseid sotsiaalteaduslikke teadmisi, sotsiaaltöötaja isiklike teadmisi (nii

¹⁰ Vabastava suunitlusega uurimuse eesmärk on tuua päevalgele ebavõrdsuse ja diskrimineerimise ilminguid nii inimeste argielus kui ka sotsiaaltö praktikas ning näidata, kuidas neile vastu seista – toim.

Joonis 1. Teadmusloome tsükkel

professionaalsed kui ka isikliku elu teadmised ja kogemused) ning nendelt inimestelt saadud teadmisi, kellega sotsiaaltöötajad igapäevatoos kokku puutuvad. Isiklikud ja kogemuslikud teadmised on sama väärtuslikud kui teaduslikud, teoreetilised või rakenduslikud teadmised. Paljudest uurimustest teame, et eriti individuaalses juhtumitöös on klientide isiklikud teadmised mõistmise, koostöö ja võimustamise aluseks (vt nt Wilken 2010; Fenge, Fannin ja Hicks 2012). Isiklike teadmiste väärtustamine, kasutamine ja kasvatamine aitab tihti soovitud tulemusi saavutada.

Võib lisada ka neljanda teadmiste allika – teadmised, mis saadakse konkreetse kontekstis, milles sotsiaaltöötaja tegutseb. Need võivad olla teadmised keskkonna, näiteks linna või naabruskonna kohta, kultuurilised taustateadmised ning kohalike poliitike ja seaduste tundmine. Need kõik kujutavad endast sotsiaaltöö teadmust (vt joonis 2).

Nimetatud allikad on omavahel pidevas interaktsioonis ning nii sotsiaaltöötaja kui ka sotsiaaltöö uurija meisterlikkus seisneb nende kasutamises, ühendamises ja arendamises, et muuta sotsiaaltöö tõhusamaks ning välja töötada toimivaid ja usaldusväärseid teooriaid. See nõuab nii refleksiooni (Schön 1983) kui kriitilist uurimist (Gambrill 2012).

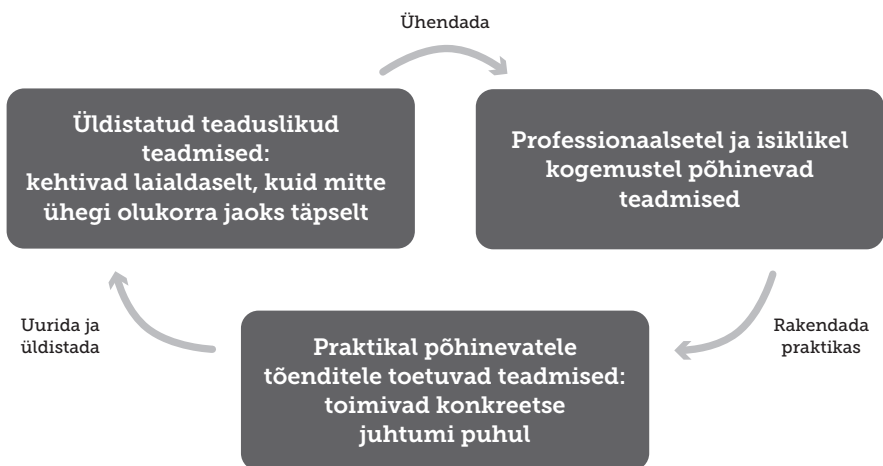
Tõenduspõhisuse eripära sotsiaaltöös

Sotsiaaltöö ja sotsiaaltöö teooria nõrkuseks on, et tõenduspõhisus on sageli küsitav. Kuigi kasutatakse tõenduspõhiseid sekkumisi, ei ole tagatud, et konkreetse olukorras aitab just see sekkumine. Sotsiaaltöötajad kasutavad tihti erinevatest allikatest pärit teadmistel põhinevaid lähenemisi, mis on küll tõhusad, kuid nende tõhusust on raske tõendada. Seetõttu tuleb välja töötada usaldusväärseid viise kasutatavate meetodite põhjendamiseks ja nende tõhususe kinnitamiseks. Teisisõnu, me peame looma praktilal põhinevaid tõendeid.

Joonis 2. Teadmiste allikad

Eelnevat aitab mõista joonis 3, mis näitab, et üldistatud tõendus põhised teadmised tuleb siduda professionaalsetel ja isiklikel kogemustel põhinevate teadmistega. Tulemuseks on sekkumine või lähenemisviis, mis on kujundatud kindla olukorra tarvis. Kui see viib soovitud tulemuseni, siis on see praktikapõhine tõend. See toimimisviis on tõendatud siiski ainult selle kindla olukorra puhul. Teadmiste laiemaks üldistamiseks on meil vaja koguda tõendeid sarnastest juhtumitest ja olukordadest. See on tsükli viimane lüli. Sotsiaaltö uurimus peab senisest enam keskenduma andmete kogumisele ja testimisele erinevate, kuid võrreldavate juhtumite kohta, et otsida ühiseid tegureid, mis tõhususele kaasa aitavad.

Joonis 3. Tõenduspõhised ja praktikapõhised teadmised

Kokkuvõtteks soovin rõhutada, et kuigi me kasutame paljusid erinevaid teaduslikke ja muid allikaid, ei tähenda see, et sotsiaaltööl puuduks oma teoreetiline raamistik. Võib-olla ongi sotsiaaltöö teooria tuumaks pidev interaktiivne protsess, kus seostatakse üldistatud teadmisi isiklike ja kontekstist tulenevate teadmistega ning kohaldatakse neid individuaalsetele ja kohalikele olukordadele.

Sotsiaaltöö teooria on oma loomult praktilal põhinev ja konstruktivistlik. Selle keskmes on pidev ja ühine teadmuse loomine ja täiustamine, eesmärgiga mõista ja toetada inimeste toimimist ühiskonnas ning parandada elukvaliteeti.

Vajadus uurivate sotsiaaltöötajate järele

Hans van Ewijk

Üldiselt peavad sotsiaaltöötajad end praktikuteks. Rahvusvahelises sotsiaaltöös valitseb siiski seisukoht, et sotsiaaltöötaja on kõrge kvalifikatsiooniga spetsialist ning sotsiaaltöö põhineb (praktikapõhisel) uurimisel. Rahvusvahelisest vaatenurgast on sotsiaaltöö olukord Eestis hea: seda õpetatakse ülikoolides – Tallinnas iseseisva erialana, Tartus ühendatuna sotsiaalpoliitikaga. Seega oleks vaja põhjalikumalt arutleda, milline on Eesti vanemsotsiaaltöötajate¹¹ roll. Nimetaksin neid *uurivateks spetsialistideks*.

Sotsiaaltöötaja uurimismeelsus

Uuriv spetsialist ehitab oma praktika üles uurimismeelsusele, uurimuste tegemisele ning uurimistulemuste rakendamisele. *Uurimismeelsus* tähendab, et vanemsotsiaaltöötaja kui oma ala meister püüab alati mõista kliendi toimimist tema konkreetses olukorras ja üritab sellest lähtudes talle sobivat tuge pakkuda. Probleemi mõistmine ja sõnastamine on sotsiaaltöös hädavajalik ning nõuab sotsiaaltöötajalt uurivat meelt ja uurija omadusi.

Praktikud *teevad uurimistööd* harva. Rahvusvahelise sotsiaaltöö arusaam sotsiaaltöötajast kui kõrgetasemelisest spetsialistist sisaldab nõuet, et ta omaks ettevalmistust uurimistööks. Vanemsotsiaaltöötaja peaks teostama uuringuid kohalikus kontekstis, näiteks uurima noorte või kodutute probleeme oma piirkonnas või seda, kuidas paremini rakendada riiklikku sotsiaalpoliitikat kohalikul tasandil; või siis uurima võimalusi, kuidas vabatahtlike kaasabil lahendada kogukonna sotsiaalseid probleeme. *Uurimistulemuste rakendamine* nõuab uurimuste mõistmist, hindamist, mis liiki uurimistulemused oleksid kasulikud, ja oskust teaduslikku teadmust praktikas kasutada.

Algselt arenes teadus tänu spetsialistidele, kes uurisid oma praktikat ja töötasid selle põhjal välja lahendusi. Seda tehakse endiselt meditsiinis, infotehnoloogias ning inseneriteaduses, kuid sotsiaalvaldkonnas võime näha tohutut lõhet praktikast

¹¹ Mõiste vanemsotsiaaltöötaja ei viita kindlale ametinimetusele, pigem kõrgema kvalifikatsiooniga spetsialistile, kes panustab sotsiaaltöö arengusse. Vanemsotsiaaltöötaja võiks vastata kutsestandardi Sotsiaaltöötaja, tase 7 nõuetele, mis eeldavad magistrikraadi – toim.

kaugel asuvate akadeemiliste uurijate ja teadusest eemaldunud praktikute vahel. Minu arvates on see tõsine probleem sotsiaaltöö kui professiooni arendamisel: lõhe teaduse ja praktika vahel on liiga suur. Sestap peaksid vanemsotsiaaltöötajad kui uurivad praktikud tegema tihedat koostööd sotsiaaltöö teadlastest uurijate ja õppejõududega ülikoolides ning kõrgkoolides. Tänu sotsiaaltöö akadeemilisusele ja väikestele vahemaadele on Eestis head eeldused *uuriva spetsialisti* idee arendamiseks.

Professionaliseerumise mudelid

Professionaliseerumine on protsess, mille käigus parandatakse elukutse kvaliteeti uurimuste, profiilide ehk ametikirjelduste, kutsestandardite, supervisiooni, koolituste ning praktikast õppimise kaudu. Professionaliseerumise põllul võime näha erinevaid korralduslikke mudeleid.

Professionaalne mudel. Mõnede kutsealade spetsialistidel on võim kujundada professionaalset diskursust. Nad kehtestavad standardid, koostavad ametikirjeldused, seavad tõenduspõhisuse kriteeriumid ja kehtestavad haridusnõuded. Nii on see mingil määral meditsiinimaailmas ning selline on klassikaline professionaliseerumise mudel.

Ülalt alla mudel on vastupidine, siin tehakse professionaliseerumist puudutavad otsused kas riiklikul või valdkonna kõrgemate juhtide ja ametnike tasandil. Sellist mudelit kohtame politseis ja armees. Ametikirjeldused, koolitus ja standardid tulevad ülalt alla. Sellesse mudelisse sobivad ka kutsealad, mille olulised otsused langetatakse riiklikul poliitilisel tasandil; ka sotsiaaltöö puhul on see paljudes maades osaliselt nii.

Akadeemilises mudelis on professionaliseerumise diskursuse kujundajateks ülikoolide ja kõrgkoolide juures töötavad teadlased ja õppejõud. Nii näib see olevat ka sotsiaaltöös, kindlasti ka Eestis. Aga ka rahvusvahelistes võrgustikes juhivad sotsiaaltöö kutsekirjelduste, kompetentside ja kvalifikatsioonide alaseid debatte ülikoolide professorid ja õppejõud. Sageli tunnen rahvusvahelistel ja ka riigisisestel konverentsidel ja aruteludel puudust praktikutest.

Neljas, *organisatsioonilise täiuslikkuse mudel* (vt ka McLaughin 2007) meeldib mulle kõige enam, sest see väldib neid ühepoolseid lähenemisi ning püüab leida lõimivaid strateegiaid, et professiooni kohasel viisil arendada. Tugeva ja hea sotsiaaltöö professioni aitab jõuda tasakaalustatud koostöö praktikute, sotsiaalpoliitika kujundajate, akadeemiliste töötajate ja juhtide vahel. Usun, et sotsiaaltöö profession on ideaalne organisatsioonilise täiuslikkuse mudeli rakendamiseks. Eestis toimub see protsess liiga sageli ilma sotsiaaltöö praktikute ja juhtide osaluseta.

Sotsiaaltööuurimise eripära ja valdkonnad

Viimase paarikümne aasta jooksul on tehtud väga palju sotsiaaltööalaseid uurimusi ning analüüsitud sotsiaaltööuurimuse eripära ja valdkondi. Teadlastele on oluline küsimus, kas sotsiaaltööuurimus on eriline uurimisviis või on see lihtsalt sotsiaaltöö

praktika uurimine. Olen seisukohal, et uurimistöö rõhuasetused ja meetodid sõltuvad uurimisvaldkonnast ning uurimisküsimusest. Pole olemas ühtainsat ja universaalset epistemoloogiat või uurimismudelit. Füüsikaseaduste ja inimkäitumise mõistmine nõuab erinevaid uurimismudeleid. Sotsiaalteadusteski vajame eri uurimisvaldkondades erinevaid mudeleid. Sotsiaaltö uurimus püüdleb keerukate kontekstuaalsete sotsiaalsete probleemide mõistmise ja lahendamise poole. Selleks on vaja sotsiaaltö-omaseid uurimismeetodeid: enamjaolt kvalitatiivseid, mida täiendab kvantitatiivne uurimus. Minu nägemuses on sotsiaaltö uurimises neli peamist uurimisvaldkonda.

1. *Professionaalse praktika uurimine.* Uurimus keskendub sotsiaaltö spetsialistile tema erialases tegevuses. Kuidas ta toimib ja miks? Milline on spetsialisti ja kliendi suhe? Milliseid eetilisi dilemmasid ta kohtab? Mis teda motiveerib ja millised on tema võimed? Milliseid teadmisi ta vajab? Kuidas ta määratleb probleeme ja milliseid sekkumisi eelistab? Uurimus hõlmab ka tõenduspõhist praktikat ja spetsialisti professionaalse toimimise hindamist praktikas.
2. *Sotsiaaltö adressaatide uurimine nende kodaniku- või kliendirollides.* Siin on fookuses kliendid, nende elulukorrad, grupid ja kogukonnad. Püütakse mõista, mis toimub. Kuidas kliendid elavad, milline on nende interaktsioon ümbritseva maailmaga? Kuidas seda mõjutavad käitumishäired, puuded, traumad, isiklikud elukäigud, sotsiaalne kuuluvus, sugu, vanus, rahvus, usk jne? Kontekstipõhine uurimus on tavaliselt väikese ulatusega, uuritakse konkreetset olukorda või koguni ühte klienti individuaalselt (eluloo- või hindamisuurimus).
3. *Poliitika ja organisatsioonide uurimine.* Uurimus hõlmab sotsiaaltö rolli ja staatust sotsiaalpoliitikas ja ühiskonnas, haldusjuhtimist, sotsiaaltö juhtimist ja kvaliteedipoliitikat. Uuritakse sotsiaaltöid kui rohkete toimijatega tegevusvälja, sotsiaaltö diskursusi ja interaktsioone, töötingimusi.
4. *Professiooni uurimine.* Keskendutakse üldistele professioniga seotud küsimustele, nagu kompetentsid, kutsekirjeldused, tasemeharidus ja täienduskoolitus, professionaliseerumine, erialaidentiteet, eetikakoodeksid, reflektiivsus, vaiketeadmised.

Sotsiaaltö uurimus on suhteliselt noor, kuid kiiresti arenev sotsiaalteaduse haru. Vajame teadlaste, poliitikakujundajate, spetsialistide ja miks mitte ka sotsiaaltö adressaatide koostöövõrgustikke, kes ühiselt loovad paremat praktikat ja paremat teadmust.

Sotsiaaltöö tulevik

Jean-Pierre Wilken, Hans van Ewijk

Lõpetuseks soovime heita pilgu tulevikku. Milline on sotsiaaltöö ilme aastal 2025? Kui vaadata ajalugu, siis sotsiaaltöö algus ulatub 19. sajandi keskpaika, mil avalikud sotsiaalteenused hakkasid järk-järgult asendama traditsioonilisi mitteformaalseid kiriklikke ja perekondlikke abisüsteeme. Sotsiaaltöö praktilal ja professionil on võrdlemisi tänapäevane ja teaduslik alus ning üldlevinud arvamuse kohaselt on see kujunenud kolme rada mööda. Esiteks, individuaalne juhtumitöö. Teiseks, sotsiaalne haldus, mis hõlmas erinevaid vaesuse leevendamise vorme. Kolmandaks, sotsiaalsed aktsioonid, mis ei tegelnud otseselt üksikisikute vajadustega, vaid need olid poliitilised aktsioonid, mille eesmärk oli terveid kogukondasid ja grupe kaasates parandada nende sotsiaalseid olusid ning seeläbi leevendada vaesust (Lymbery 2005). Viimasest saidki alguse kõikvõimalikud kogukonna arendamisele suunatud tegevused.

20. sajandil muutus sotsiaaltöö valdavalt professionaalseks tegevusalaks, mida korraldab kas otseselt riik või selleks volitatud vabakond. Lääneriikides on sotsiaaltööd alates selle haripunktist 1970. aastatel järjekindlalt kujundatud riigi kontrollimehhanismiks (Langan 1993). Järk-järgult on riik saanud õiguse sekkuda inimeste ellu, ning kontrollib ka seda, kellel ja kuidas on õigus sekkuda. Täna ei saa sotsiaaltöö asutused tegutseda, ilma et nende tegevust kontrolliksid haldusorganid ja seadusandjad.

Kui Ida-Euroopas on valdavalt tsentraliseeritud süsteem, siis Lääne-Euroopas toimub detsentraliseerimine, volituste andmine kohalikele omavalitsustele sõlmida sotsiaalteenuste lepinguid ja teostada järelevalvet. Paratamatult viib see vaidlusteni sotsiaaltöötajate *otsustus- ja tegutsemisruumi* üle. Sotsiaaltöötajad on oma professiooni üle uhked ning sageli teevad suurepärasid tööd, kuid neil on raske oma töö tulemuslikkust ja kvaliteeti *tõendada*. Nad sooviksid vabadust töötada inimeste, gruppide ja kogukonnaga vastavalt oma professiooni standarditele, ilma liigsete bürokraatlike piiranguteta. Vaidlused sotsiaaltöötaja professionaalse otsustusõiguse üle on seotud ühiskonna usaldusega sotsiaaltöö suhtes, mis omakorda sõltub sotsiaaltöö tõendus- põhisusest ja tõhususest. Lühidalt öeldes valitseb pidev pinge sotsiaaltöö professionaalse ja akadeemilise staatuse ning sotsiaaltöötaja rolli vahel teenuste süsteemis.

Samal ajal muutub sotsiaaltöö praktika järjest keerukamaks ning sotsiaaltöötajad, töötades väljakutseterohkes ja survestavas sotsiaalses, poliitilises ning organisatsioonilises keskkonnas, püüavad kinni hoida oma ideaalidest ja väärtustest (Lymbery ja Butler 2004; van Ewijk 2014).

Kuigi sotsiaaltöö staatus professionina jääb ilmselt alati *vaieldavaks*, oleme igasuguste kahtlusteta kindlad, et sel on oma teaduslik ja praktiline alus. Sotsiaaltöö teevad ainulaadseks järgmised tunnused.

1. Sotsiaaltöö ei ole *suletud* elukutse, nagu näiteks meditsiinierialad, vaid selle piirid on avatud kõigile piirnevatele elukutsetele.
2. Sotsiaaltöö on ainulaadne teadmuse, väärtuste, hoiakute ja oskuste kooslus. Koos moodustavad need paindliku ja samas fokuseeritud uurimis- ja praktikaala. Sotsiaaltöö toetab ning loob sidemeid: toetab kõige haavatavamaid (et nad oleksid nii iseseisvad ja ennastusaldavad kui võimalik, tunneksid end turvaliselt ning et nende elu kogukonnas oleks mõtestatud) ja seob inimesi üksteisega (et luua turvalisi, terveid ja võimalusterohkeid keskkondi).
3. Sotsiaaltöö teaduslik alus on kahetine. Ühelt poolt rajaneb see üldistel teooriatel ja ideedel, mis tulenevad sotsiaalteadustest, nagu psühholoogia ja sotsioloogia. Teiselt poolt on sotsiaaltöö iseseisev rakenduslik sotsiaalteadus, mis ühendab üldist teadmist kindlate meetodikatega ning erialaseid ekspertteadmisi isiklike kogemustega, nii spetsialistide endi kui ka kodanike ja klientide omadega.
4. Sotsiaaltöötaja on T-kujuline professionaal: T-tähe vertikaalne joon kujutab oskuste ja asjatundlikkuse sügavust konkreetses valdkonnas ning horisontaalne joon võimet teha erialadevahelist koostööd teiste valdkondade spetsialistidega ning rakendada teadmisi ka teistes valdkondades väljaspool oma eriala. Horisontaalsel joonel seostame erinevate valdkondade teadmisi, vertikaalsel joonel rakendame spetsiifilisi, ühele kindlale sotsiaaltöö valdkonnale (näiteks töö noortega või puuetega inimestega, kogukonna arendamine) omaseid teadmisi.

Leiame, et lähiaastatel tuleb ülalkirjeldatud profiili üha enam jutuks võtta. Vaja on edasisi arutelusid erialaorganisatsioonides, aga ka edasist teoreetilist mõtestamist. Vaja on ka edendamise- ja teavitustööd – publikatsioone teadusajakirjades ja ettekandeid erialadevahelistel konverentsidel. Sotsiaaltöö õppekavad peaksid juhinduma sellest profiilist.

Kujutleme 2025. aasta sotsiaaltöötajat kõrgelt kvalifitseeritud T-kujulise spetsialistina, kellel on tähtis roll isikute, gruppide ja kogukondade elukvaliteedi toetajana. Selline sotsiaaltöötaja on võimeline kaitsma, võimestama ja edendama nii enese- kui ka kogukonna abistamist ning arengut. Toetamine ja sidemete loomine on kaks olulisimat ülesannet, mis käivad alati käsikäes, koos keskendumisega töötamisele partnerluses. Hea praktika on oma olemuselt sotsiaalne ja samal ajal keskendub sotsiaalse kvaliteedi¹² tõstmisele, mis tähendab, et sotsiaaltöötaja suudab toime tulla dünaamilise ja tihti keeruka interaktsiooniga inimese eluilmaga, tema sotsiaalse keskkonna ning kultuuriliste, poliitiliste, organisatsiooniliste ja materiaalsete tingimuste vahel.

¹² Sotsiaalse kvaliteedi (ingl *social quality*) käsitlus kombineerib elukvaliteedi mõõtmisel indiviidi tasandi ja ühiskonna tasandi näitajad – toim.

Viidatud allikad

- Antonovsky, A.** (1998). The Sense of Coherence. An Historical and Future Perspective. – McCubbin, H. I., Thompson, E. A., Thompson, A. I., Fromer, J. E. (toim.). Stress, Coping and Health in Families. Sense of Coherence and Resiliency. Thousand Oaks: Sage, 3–21.
- Baart, A.** (2002). The Presence Approach: an introductory sketch of a practice. Utrecht: Actioma/Catholic Theological University. www.presentie.nl/publicaties/item/283-presence-approach-introduction (08.04.14).
- Banks, S., Gallagher, A.** (2009). Ethics in professional life: virtues for health and social care. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Banks, S.** (2011). Ethics in an age of austerity: social work and the evolving new public management. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20 (2), 5–23.
- Berggren, U. J.** (2010). Personligt ombud och förändringsprocesser på det socialpsykiatriska fältet. Göteborg: Linnaeus University Press.
- Bourdieu, P.** (1984). Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge.
- Cameron, C., Moss, P.** (2007). Care work in Europe: current understandings and future directions. London/New York: Routledge.
- CIVICUS** (2005). Civil Society Index Methodology. www.civicus.org/new/media/CSI_Methodology_and_conceptual_framework.pdf (10.06.2013).
- Diamond, L. J.** (1994). Toward Democratic Consolidation. *Journal of Democracy*, 5 (3), 4–17.
- Erath, P., Littlechild, B.** (toim.) (2010). Social work across Europe. Accounts from 16 countries. Ostova: University of Ostrava / ERIS.
- Euroopa Komisjon** (2010). Euroopa puuetega inimeste strateegia 2010–2020: Uued sammud tõketeta Euroopa suunas. www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/04/Euroopa-puuetega-inimeste-strateegia-2010-2020-1.pdf 8 (01.09.2016).
- Fenge, L-A., Fannin, A., Hicks, C.** (2012). Co-production in scholarly activity: Valuing the social capital of lay people and volunteers. *Journal of Social Work*, 12 (5), 545–559.
- Freire, P.** (1970). Pedagogy of the oppressed. New York: Continuum International Publishing Group.
- Gambrill, E.** (2012). Social Work Practice: A Critical Thinker's Guide. Oxford: Oxford University Press.
- Huy, Q.** (2001). In praise of middle managers. *Harvard Business Review*, 79 (8), 72–79.
- Jordan, B.** (1984). Invitation to Social Work. Oxford: Martin Robertson.
- Knight, B., Tandon, R., Hope, C.** (2002). Reviving democracy. Citizens at the heart of governance. London/New York: Routledge.
- Kütt, E.** (2016). Sotsiaaltöötajate tööalase toetuse kogemused. *Sotsiaaltöö*, 3, 64–67.
- Langan, M.** (1993). The rise and fall of social work. – Clarke, J. (toim.) A Crisis in Care. London: Sage.
- Lipsky, M.** (1980). Street-level bureaucracy: dilemmas of the individual in public services. New York: Russell Sage Foundation.
- Lymbery, M., Butler, S.** (toim.) (2004). Social Work Ideals and Practice Realities. Macmillan: Palgrave.

- Lymbery, M.** (2005). The history and development of social work. Social work with older people: Context, policy and practice. London: SAGE Publications, 35–55.
- MacIntyre, A.** (1985). After virtue. London: Duckworth.
- McLaughlin, H.** (2007). Understanding social work research. London: Sage.
- Nonaka, I., Takeuchi, H.** (1995). The knowledge creating company. How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press.
- Noordegraaf, M.** (2009). Managing by measuring? Professional organizing in and around public service delivery. – Otto, H. U., Polutta, A., Ziegler, H. (toim.) Evidence-based practice – modernizing the knowledge base of social work? Leverkusen Opladen: Barbara Budrich, 185–209.
- Oliver, M., Sapey, B., Thomas, P.** (2012). Social Work with Disabled People. London: Palgrave Macmillan.
- Otto, H. U., Polutta, A., Ziegler, H.** (2009). Struggling through to find what works: Evidence-based practice as a challenge for social work. – Otto, H. U., Polutta, A., Ziegler, H. (toim.) Evidence-based practice – modernizing the knowledge base of social work? Leverkusen Opladen: Barbara Budrich, 9–16.
- Payne, M.** (2001). Knowledge Bases and Knowledge Biases in Social Work. *Journal of Social Work*, 1 (2), 133–136.
- Payne, M.** (2005). Modern Social Work Theory. New York: Palgrave Macmillan.
- Payne, M.** (2009). Knowledge, evidence and the wise person of practice: the example of social work and social care in palliative care. – Otto, H. U., Polutta, A., Ziegler, H. (toim.) Evidence-based practice – modernizing the knowledge base of social work? Leverkusen Opladen: Barbara Budrich, 77–94.
- Pollitt, C., Bouckaert, G.** (2004). Public Management Reform: a comparative analysis – New Public Management, governance, and the Neo-Weberian State. New York: Oxford University.
- Puuetega inimeste õiguste konventsioon ja fakultatiivprotokoll.** Riigi Teataja II, 04.04.2012, 6.
- Schön, D. A.** (1983). The reflective practitioner. How professionals think in action. New York: Basic Books.
- Selg, M.** (2014). Sotsiaaltöö professioni ülemaailme definitsioon. *Sotsiaaltöö*, 3, 9–14.
- Sennett, R.** (2009). The Craftsman. London/New York: Penguin Books.
- Sheldon, B., Macdonald, G.** (2009). A textbook of social work. Abingdon: Routledge.
- Tronto, J.** (1993). Moral boundaries: A political argument for an ethic of care. London: Routledge.
- Tronto, J.** (2010). Creating caring institutions: Politics, plurality, and purpose. *Ethics and Social Welfare*, 4 (2), 158–171.
- Van Ewijk, H.** (2010). Maatschappelijk werk in een sociaal gevoelige tijd. Amsterdam: SWP/ Humanistics University Press.
- Van Ewijk, H.** (2012). Concentration in the social zone. – Ewijk, H. van, Eijken, J. van, Staatsen, H. (toim.). A good Society is more than just a private affair. Citizenship based social work in practice. *Studies in comparative social pedagogies and international social work and social policy*. XXI. Bremen: EVH, 42–57.
- Van Ewijk, H.** (2014). Omgaan met sociale complexiteit. Professionals in het sociale domein. Amsterdam: SWP.
- Van Heijst, A.** (2011). Professional loving care. An ethical view of the healthcare sector. *Ethics of Care*, Volume 2. Leuven: Peeters Publishers.

- Van Lanen, M.** (2013). Wat doen sociaal werkers als ze sociaal werk doen? Een etnografie van professionaliteit. Delft: Eburon.
- Waal, V. de** (2014). De vooruitgeschoven middenvelder. Een onderzoek naar middenmanagers en hun teams in lokaal sociaal werk. Den Haag: Boom/Lemma.
- Wilken, J. P.** (2010). Recovering Care. A contribution to a theory and practice of good care. Amsterdam: SWP Publishers.
- Wilken, J. P., Medar, M., Bugarszki, Z., Leenders, F.** (2014). Community support and participation among persons with disabilities. A study in three European countries. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 23 (3), 44–59.

Lisalugemiseks

- Van Ewijk, H.** (2010). European social policy and social work. Citizenship based social work. Abingdon: Routledge.
- Van Ewijk, H.** (2010). Positioning Social Work in a Socially Sensitive Society. *Social Work & Society*, 8.
- Van Ewijk, H., Eijken, J., Van Staatssen, H.** (toim.) (2012). A good society is more than just a private affaire. Citizenship based social work in practice. *Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*, Vol. XXI. Bremen: Europäischer Hochschulverlag.
- Wilken, J. P.** (2010). Recovering Care. A contribution to a theory and practice of good care. Amsterdam: SWP Publishers.
- Wilken, J. P.** (2012). The new social professional. – Ewijk H. van, Eijken J. van, Staatsen, H. (toim.) A good society is more than just a private affair. Citizenship based social work in practice. *Studies in Comparative Social Pedagogies and International Social Work and Social Policy*, Vol. XXI. Bremen: Europäischer Hochschulverlag, 168–192.
- Wilken, J. P., Den Hollander, D.** (2015). Supporting recovery and Inclusion. Amsterdam: SWP.

Selles kogumikus käsitlevad hollandi sotsiaaltöeadlased Jean Pierre Wilken ja Hans van Ewijk sotsiaaltöö olulisi küsimusi, mis on kõneaineks Euroopas ja kogu maailmas ning mis on äratuntavad ka Eesti sotsiaaltöö praktikas. Autorid püüavad nende teemade ja suundumuste olemust avada kaheteistkümnes lühiartiklis. Kogumiku artiklid on ilmunud ajakirjas Sotsiaaltöö aastatel 2013–2015 rubriigis „Peegeldusi Euroopast“, hilisema nimetusega „Peegeldusi maailmast“.